

Principii ale moralei iudaice

Literatura ebraică (biblică, talmudică și modernă) formează un tot indivizibil cu specificul lui. Trăsăturile sale principale sînt următoarele.

Religia iudaică statornicește relațiile dintre credinciosul mozaic și aproapele său. Principiile sale nu sînt doar simple declarații sau doar un ideal; ele sînt studiate în vederea aplicării lor practice la realitatea acestei lumi, (întind cont de psihologia omului. Imperativul lui Moșe: „Vei iubi pe aproapele tău ca pe tine însuși”, acela al lui Hilel: „Nu face altuia ceea ce nu ai vrea să ți se facă ție”, se bazează pe reciprocitate. După cum ai vrea să fii tratat tu însuși, așa să-l tratezi pe aproapele tău! Este legea iudaică a talionului, care se bazează pe identificarea cu aproapele și pe faptul de a resimți pe pielea ta ceea ce faci altora. Relațiile au, astfel, o bază spirituală și una materială. Legea reciprocității și a corespondenței are drept consecință reciprocitatea procedurilor, bune sau rele, această reciprocitate se aplică nu numai între credincioși ci și între aceștia și D-zeu, după cum se respectă sau se calcă legămîntul (Deut. VII 12-17, 19-20). În cadrul acestui schimb, chiar și cel mai dezmoștenit de soartă poate să dea ceva, cel puțin buna credință și recunoștința căci dacă cineva se limitează doar să primească, rezultatul este revendicarea, supralicitarea. Iudaismul ne cere a distinge hainele de rău de a nu trata în același mod pe cei drepiți și pe cei nelegiuți, căci bunătatea plină de slăbiciune și non-existența la rău, precum și cedarea în fața amenințării înseamnă în cele din urmă a sprijini acțiunile celor nelegiuți, înseamnă creșterea nedreptății. De altfel, bunătatea împletită cu slăbiciune duce foarte adesea la răzbunare. Or, rezistența în fața răului, sinceritatea, avertismentele repetate și reproșurile pe față sînt preconizate în iudaism pentru a se evita înșelăciunea, ipocrizia și mai ales răzburarea. Căci numai cei slabi se răzbură; cei demni se împotrivesc răului fără a se răzbuna pe cineva. Adesea aceasta este cea mai bună metodă de împăcare pe baze cinstele sincere, loiale. Adesea învătătura revine din relatarea împăcării lui Iosif cu frații săi: din întîlnirea, la fel de mișcătoare, a lui Iacov cu Esav; din întîlnirea dintre David și Saul, în peșteră. Atunci cînd David are în minile sale pe dușmanul său Saul, care îi dorește moartea, David nu-și lovește dușmanul fără apărare, ci respectă pe cel care a fost un rege. El se depărtează și apoi îl striga. Alsat de mîrîmnia dușmanului său care l-a răpălit rău prin bine, Saul îl binecuvîntează, dar la fel ca și Iacov și Esav, după împăcare, fiecare pleacă în drumul său.

Această fuziune internă dintre dragoste și dreptate, dintre bunătate și termitate constituie principiul denumit *kedek*, care e supus adevărului (emet), generînd încrederea (amen, emuna) și pacea (shalom).

Religia iudaică a organizat cu minuțiozitate justiția și instanțele ei de judecată, deslășurarea cauzelor și ascultarea martorilor și a reclamațiilor în scopul de a proteja pe cel nevinovat. Acest tip de justiție se opune celei inchiziționale, bazate pe denunțuri. Doctrina iudaică prevede pedepse severe împotriva calomniei, birfelei și a sperjurului, care, dacă în mod vădit a fost premeditat pentru a provoca moartea, este considerat drept crimă și sancționat pe baza legii talionului.

Învătătura iudaică consideră că dreptatea violată și adevărul pîngărit sînt în cele din urmă restabilește grație intervenției unui principiu superior care apără adevărul, principiul psihologic nematerializat, care constituie D-zeul lui Abraham, Isaac și Iacov.

Monoteismul iudaic a avut ca menire principală de a umaniza ceea ce e sacru. În timp ce divinitățile altor religii reclamau sacrificii umane, iar inocenții erau sacrificați pre a ispăși greșelile vinovaților, cartea sfîntă iudaică interzice, de la Abraham încôace, sacrificiile omenești, stabilește baza justiției și a responsabilității și nu admite ideea sacrificiului decît raportată la animale. De altfel, chiar sacrificiile animalelor nu compensa decît greșeli involuntare sau ignorate.

De aici rezultă că în civilizația iudaică morală e departe de a se opune vieții sau de a refuza instinctele, dimpotrivă ea se alătură vieții și instinctelor, permite satisfacerea lor în măsura în care aceasta nu dăunează armoniei sociale.

Șabat-ul, odihna de care se bucură în a șaptea zi omul, familia, ajutoarele, animalele sale și întreaga natură, este piatra unghiulară a învățăturii iudaice; înloc să sfîntească sacrificarea de ființe omenești, ea sfîntează

jește odihna, care alternează cu munca, conform legii de alternare a timpului, conform legii naturii.

Această fuziune a moralei și a vieții atrage după sine o fuziune a moralei cu igiena, a moralei cu biologia. Prevederile menite a menține sănătatea sînt constituite din morală și igienă: legi cu privire la alimentație, legi cu privire la curățenie (noțiunea de septic și anume de moarte, care duce la un respect și mai mare pentru viață, respect față de femeile) legi cu privire la izolare și profilaxia bolilor contagioase, eliminarea singelui și a grăsimilor animale din alimentație, principiul tăierii rituale și a preparării cărnii, organizarea și puritatea familiei.

În iudaism stîntenia este concretizată în practice care îi formează suportul și este

(Continuare în pag. III-a)

Întoarcerea în țară a Eminenței Sale d-lui Șef rabin și a d-nei dr. Rosen

În ziua de 19 mai a.c. s-au întors în țară, după vizita făcută în Israel, Italia și Anglia, Eminența Sa d. Șef rabin și d-na dr. Rosen.

Pe aeroportul internațional Otopeni au venit în întîmpinare d-nii: Emil Sechter, secretar general al F.C.E. (M); Martin Băluș, vice președinte al Co-

munității evreilor (M) din București, prim-rabin I. M. Marilus; clerici, președinți de temple și sinagogi, funcționari ai Federației și comunității din București.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

O veche instituție iudaică: Sanhedrinul

Sanhedrinul este denumirea pe care a purtat-o în timpul celui de al doilea templu și chiar mai tîrziu tribunalul suprem al evre-

lor. Mai purta și denumirea de Bet Dîn, pe care o găsim în multe părți ale Talmudului. Existau două instanțe de Sanhedrin: una centrală, la Ierusalim, care purta numele de Marele Sanhedrin; cealaltă era provincială și funcționa în toate orașele, cu excepția Ierusalimului și purta numele de Micul Sanhedrin.

Marele Sanhedrin, care avea autoritatea spirituală supremă, era compus din 70 sau 71 membri. În privința numărului, există în Talmud o controversă. Unii susțineau că numărul membrilor trebuia să fie 71, căci totuși de judecată din timpul lui Moșe era alcătuit din 70 membri, Moșe, ca președinte, fiind al 71-lea. Alții susțineau că numărul trebuia să fie 70.

Înainte de a fi acceptați, membrii Sanhedrinului trebuiau să treacă un sever examen. În primul rînd, trebuiau să fie bine dezvoltati fiziceste, să nu fie bătrîni, să nu fie venali și — lucrul cel mai important — trebuiau să fie erudiți ai culturii iudaice și să posede cunoștințe temeinice de cultură generală. Trebuiau să aibă: deo de medicină, astronomie, magie și să cunoască limbile străne astfel încît să poată să priceadă debaterile, fără a depinde de ajutorul unor cunosători străini.

Nimeni nu putea ajunge membru în Marele Sanhedrin dacă n-a funcționat la început la o judecătorie locală și ulterior la una din cele două judecătoria, una care se găsea la intrarea Muntelui Casei, cealaltă la intrarea numită Esra.

Judecătoria trebuia să fie investit. Într-o perioadă inițială, orice persoană investită putea la o judecătorie locală și ulterior la una din cele două judecătoria, una care se găsea la intrarea Muntelui Casei, cealaltă la intrarea numită Esra.

(Continuare în pag. a IV-a)

Mituri și legende talmudice

Ce este leviatan-ul?

Leviatan și Behemot sînt doi monștri uriași descriși într-un mod impresionant în capitolele 40 și 41 din Cartea lui Iov. Primul are ca rădăcină un cuvînt care înseamnă „ascunziș”, „inel”; cel de al doilea este pluralul cuvîntului „behemah” adică animal. În general se consideră că „Behemot” reprezintă hipopotamul, deși descrierea biblică a acestui monstru nu se aplică literal acestui imens mamifer. Se crede totuși că descrierea biblică conține unele elemente de legendă, ceea ce ne permite să credem că acest animal are mai seamă o semnificație simbolică, deși anumite detalii sugerează că ar fi vorba chiar de hipopotam. Ori cum ar fi, „Behemot” este un animal din epoci străvechi, regele animalelor care trăiesc pe pămînt, pe cînd leviatan-ul este regele vietuitoarelor care trăiesc sub apă, ambele neputînd fi învinse de către om. S-au emis diferite teorii cu privire la originea acestor animale, iar unii au întrezărit urme ale mitologiei babiloniene.

Nu e de mirare că literatura rabinică acordă un spațiu larg acestor doi monștri biblici. După un Midraș, Leviatanul a fost creat în ziua cînd a creată creației (lalkut). Inițial, D-zeu a creat un leviatan mascul și un leviatan femelă, dar de teamă ca specia să nu se prolifereze și să distrugă lumea, el a suprimat femela, păstrîndu-i carnea pentru ospatul ce va fi oferit celor drepiți la venirea lui Mesia (Baba Batra, Talmud, 40).

Dimensiunile enorme ale monstrului au fost obiectul a numeroase comentarii ale lui Rabi Iohanah, care stau la baza tuturor legendelor folclorice religioase (hagadori) despre Leviatan și Behemot. Acest rabi spunea: Ne aflăm într-o zi pe o corabie, cînd deodată am văzut ieșind din apă un cap. Avea coarne pe care era scris: Sînt una dintre vietuitoarele cele mai dezgustătoare din mare. Sînt lung de 500 leghe și azi intru în fîlcile Leviatanului (Baba Batra).

Rabi Dimi povestește, referindu-se la rabi Iohanah, că atunci cînd Leviatanului îi este foame, din gura lui iese o căldură fantastică care face să liarbă apa mării, iar dacă și-ar băga capul în paradis, nici o lăptură vie n-ar putea suporta duhoarea pe care o degajă.

Pe de altă parte, Leviatan-ul ocupă un loc important în legende cu privire la viirea lui Mesia, inspirate dintr-un verset din cartea lui Iov, unde se spune că „va fi un ospăț”. Rabi Iohanah a spus că în momentul reînvierii, D-zeu va oferi dreptilor un ospăț, cînd se va servi carnea Leviatanului. Chiar vinarea Leviatanului va fi o sursă de mari bucurii pentru cei drepiți, a spus rabi Iehuda Bar Simon; cei care nu au participat la sporturile condamnate de credința iudaică, vor beneficia de privilegiul de a participa la vinarea monstrului marin și a monstrului terestru. Cel menit să-l ucidă pe Leviatan va fi

îngerul Gabriel, dar nu va reuși decît după ce D-zeu va spinteca monstrul cu sabia sa. După altă legendă, în urma eșecului îngerului Gabriel, D-zeu va ordona Leviatanului să se ia la luptă cu „boul muntelui” (Șor hahar), luptă care va avea drept rezultat moartea ambelor animale. Din pielea Leviatanului, D-zeu va face corturi pentru cei pioși din prima categorie, centuri pentru cei din categoria a doua, lanțuri pentru cei din categoria a treia și coioane pentru cei din a patra.

Ceea ce va rămîne din pielea Leviatanului va servi la tapisarea zidurilor Ierusalimului, care vor lumina cu strălucirea lor întreaga lume.

Toate aceste legende sînt considerate de majoritatea comentatorilor drept alegorii. După Maimonide, banchetul este o aluzie la bucuriile spirituale. Numele de Leviatan derivă — spune el — din verbul ebraic „loveh” care înseamnă a se uni și reprezintă un monstru imaginat în care se combină o multime de animale diferite. După erudiți ca Kimhi, Abraham și alții, totul trebuie considerat ca o aluzie la distrugerea forțelor răului

Artă sepulcrală evreiască.

Detaliu de pe o veche lespede funerară.

Motive evreiești în operele unor muzicieni de seamă

În ultimele două secole, compozitori de prim rang ca Beethoven, Schubert, Mussorgsky, Rimsky-Korsakov, Mahler, Schoenberg, Mihalduc, Ravel, Sostakovič, Prokofiev și Copland au folosit uneori melodii și motive folclorice evreiești în activitatea lor artistică.

Beethoven a folosit zguduitoră melodie Kol Nidre a cărei origină este Spania medievală, în cea de a 6-a mișcare a celebrului **Quartet opus 131**, compus în anul 1826, cu un an înainte de a muri. A ascultat, probabil, melodia într-o sinagogă, cu ani înainte, pe când mai auzea. Folosirea acestei melodii este pusă în legătură cu propunerea care i-a făcut-o comunitatea evreiască din Viena, în anul 1825, de a compune o cantată în vederea inaugurării noului templu reformat. Beethoven a răspuns că va reflecta asupra acestei propuneri, dar proiectul nu a fost realizat.

O cerere similară, adresată lui Franz Schubert, a avut ca rezultat compunerea celui de **al 92-lea psalm** („Lui D-zeu să-i mulțumim”) cu accente ebraice.

Beethoven nu era străin de mediul evreiesc. În 1792, el s-a îndrăgostit și a cerut de soție pe Rahel Löwenstein, dar a fost refuzat. Printre prietenii lui se număra cunoscutul pianist evreu Ignace Moscheles și cantorul Salomon Sulzer.

Lev Tolstoi a spus despre Kol Nidre, pe care a auzit-o într-o sinagogă, că este „cea mai tristă și cea mai înălțătoare melodie pe care a ascultat-o vreodată”.

Pianistul și compozitorul maghiar Franz Liszt vorbește despre straniu sentiment pe care l-a avut asistând într-o zi de sâmbătoare la serviciul religios dintr-o sinagogă din Viena, unde Sulzer cânta drept cantor, văzând și auzind cum credincioșii „își descărcău toată intensitatea sentimentelor și suferințelor lor”. „Rareori, — scrie Liszt — am fost atât de impresionat, încât spiritul meu să cedeze unui sentiment irezistibil de compătimire și evlavie, ca în seara, când la lumina a mii de lumânări, un cor ciudat de voci grave, a răsunat în jurul nostru”.

Sentimente la fel de intense față de cîntecul evreiesc, l-au determinat pe Max Bruch să compună al său **Cello Concerto. Opus 47**, utilizând temele melodice din Kol Nidre, așa cum o dovedește scrisoarea pe care i-a scris-o la 12 aprilie 1889, lui Eduard Birnbaum, cantor la Königsberg: „...Încă de tânăr am manifestat o predilecție pentru studiul muzicii folclorice a tuturor popoarelor... izvorul tuturor melodiilor adevărate, fîntîna proaspătă la care te poți adăpa... Astfel și studiul melodiilor ebraice a fost în atenția mea. Am putut cunoaște Kol Nidre și alte cîntece prin intermediul familiei Lichtenstein, (Abraham Lichtenstein, un cantor-compozitor foarte talentat) pe care l-am întâlnit la Berlin. Deși sint protestant, ca artist apreciez din plin extraordinara frumusețe a acestor cîntece și le-am folosit în mod fericit în compozițiile mele”.

Compozitorul Mussorgsky mergea uneori la sinagogă ca să asculte această muzică elocventă. „Evreii tresălau de bucurie când au cîntecul lor, care sint transmise din generație în generație, ochii le strălucesc de bucurie; eu însumi am putut să văd acest lucru nu numai odată”, scria el unui prieten, Mili Balakirev, în ianuarie 1867.

Pe drept cuvînt este admirată precizia cu care Mussorgsky a prins esența cîntecului evreiesc în opera sa „**Regele Saul**”, bazat pe un poem a lui Byron din „**Melodii ebraice**”; **Salambo**, care în unele părți pentru cor conține melodii pe care le cîntă evreii în timpul sărbătorii de Suceot; **Iosua**, un cor mixt pe teme biblice și îndeosebi în cel de al șaselea tablou din suita **Tablouri dintr-o expoziție**. Acesta din urmă este o descriere muzicală a unei discuții înfocate dintre doi evrei, unul înfumat și bogat, celălalt sărac și plîngăreț. Oskar von Riesenmann, biograful lui Mussorgsky consideră că este „una din cele mai amuzante caricaturi din muzică. Puterea de observație a lui Mussorgsky înregistrează un triumf cu această glumă muzicală fără

asemănare; el dovedește că poate reproduce intonațiile graiului omenesc nu numai prin voci, ci și la pian”.

Melodiile evreiești ale lui Mussorgsky sînt luate din viață și ilustrul muzician îndemna și pe alți compozitori să facă la fel. Astfel, într-o scrisoare către Balakirev, din iunie 1863, el critică opera ludică a lui Serov pentru că conține greșeli muzicale și se întreabă: „Trebuie oare un mare preot să cînte cu acompaniament de trombon?”.

Gustav Mahler, descendent al unei familii evreiești din Boemia, a adus o contribuție de seamă la dezvoltarea muzicii europene, în special după numirea sa ca dirijor și apoi ca director al opereii din Viena, care și-a cîștigat un renume mondial în decursul celor zece ani, cît a condus-o. Mahler este unanim recunoscut ca cel mai prestigios dirijor wagnerian al timpului său.

Abia după trecerea perioadei naziste, opera lui Mahler s-a afirmat în întreaga ei plenitudine. O temă dominantă în opera sa este moartea și distrugerea. Una din cele mai cunoscute compoziții ale sale este **Kinder-totenlieder** (Cîntece la moartea copiilor).

Mahler a murit la Viena în 1911, de o boală contractată în Statele Unite, în timpul

cît a dirijat Filarmonica din New-York.

Muzicologul Paul Nettl, de la universitatea din Indiana este de părere că în opera lui Mahler se remarcă „influențe iudaice, care se pot urmări în personalitatea sa extatică, amintind de profeți și de misticismul hasidic... Adesea muzica sa sugerează profețiile lui Ieremia, un apocalips al lumii occidentale”.

Fără îndoială că muzica lui Mahler, mai mult ca lucrările altor contemporani ai săi, este o prevestire a furtunii care avea să zguduie cîntînd lumea. Compozitorul modernist austriac Ernst Krenek vede în ultima mișcare a **Celei de a doua simfonii** a lui Mahler, compusă în 1895, o reprezentare a holocaustului care a urmat. Chiar înainte de intrarea ocolului — scrie el — există un moment de liniște înspăimîntătoare, întreruptă numai de un freamăt înfricoșător, ca a unor păsări speriate și de chemarea unor trompete îndepărtate, care anunță judecata din urmă. Este una din cele mai inspirate și mai stranie pagini de literatură muzicală. Mahler a fost scutit de împuscăturile care au răsunat în urechile omenirii, scurt timp după dispariția sa”.

Unmășul și prietenul său, Arnold Schoenberg, care a supraviețuit celor două războaie mondiale și holocaustului, a compus cîteva dintre cele mai puternice lucrări ale sale pe teme evreiești, cum e cantata „**Un supraviețuitor din Varșovia**”, și opera „**Moșe și Aaron**”, înșușind în același timp pe mulți tineri compozitori.

DAVID PLATT

ION CĂLUGĂRU

„În editura „Minerva” a apărut de curînd, sub titlul **Paradisul statistic, o culegere din opera lui Ion Călugăru**.

Ediția, prefața și notele aparțin Corneliu Ștefănescu, — aceeași harnică cercetătoare de la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu” al Academiei Republicii Socialiste România, care ne-a mai dat și o monografie despre Mihail Sebastian, iar în volumul **Întîlniri cu teatrul** (editura Meridian, Buc. 1969) i-a strîns cronicile teatrale.

De astă dată, apăsîndu-se cu aceeași pasiune peste moștenirea literară a lui Ion Călugăru, cercetătoare a adunat texte risipite în periodice între anii 1922-1938, reditînd și unele bucăți cuprinse în ediția îngrijită de Sasa Pană în 1958, sub titlul **Casa soarecilor**, apărută atunci la Editura pentru literatură.

Reînvie din paginile actualei culegeri aceeași mahala evreiască din nordul Moldovei pe care Beno Croitoru — căruia E. Lovinescu, nașul său literar, îi va schimba numele în Ion Călugăru — a cunoscut-o în Dorohoiul unde a văzut lumina zilei la 14 februarie 1902. Se desprinde și de aici, așa cum scrie în prefața autoarea ediției recente: „mersul neîntrerupt al vieții zilnice: case cu copii mulți, mărșuiri și nestăviliți ca puhoalele Jijiei cînd vin umflate de ploii, gospodine grase, vrednice și gurese, atmosferă intimă de interior în sfînta zi de Sabat, rînduirea după legea străveche a bărbatilor în strana de la sinagogă, după avere și rang social, moara tirgului, fîntina cu cîntăre, vitele minate de la spate spre pășune, ridicînd praful pe șosea, curgerea apelor printre malurile cu răchiși... Mama, casa părintească, sfîșmiul de alamă cu șapte brațe pentru rugăciune, bucatele mirosind a sîrbătoare, binecuvîntarea după bătrînescul obicei: apoi sinagoga, școala, ulița. Totul se ordonează într-un univers de o simplitate fundamentală, iradiînd revelație înțeleasă”.

Bucățile din volum sînt însoțite de referiri critice, note și comentarii succinte. Se reproduc astfel cele scrise de G. Călinescu în monumentală sa **Istorie a literaturii române** (pag. 171) despre Caii lui Cibicioc și Abecedar de povestiri populare ale lui Ion Călugăru: „...de pe acum izbește acea ciudată lume aproape țărănească alcătuită din cotigari, morari, hameali, birjari, sacagii, oieri, copii hoinari, babe limbute, hahamii cenușii din sinagogi, băiașii de la feredee și croitorii...”.

Iar Mihail Sebastian, constant cititor și critic al lui Ion Călugăru, va constata în Caii lui Cibicioc apropierea cu pictura lui Chagall: „Ca Chagall, cred că Ion Călugăru este un poet pastoral. Dar unul care este în căutarea unor poezii pierdute. Copil trăit în casă ca în temniță și pentru care un car cu vin este, cu aroma lui, cu mîngierea lui aspră un fel de paradis răătăitor și inaccesibil...”.

Și Al. Piru va consemna mai tîrziu, în **Panorama deceniului literar românesc 1940-**

1950 Editura pentru literatură, 1968): „pagini memorialistice valabile sînt cele în care autorul descrie cu o mare sensibilitate livezile încărcate de pomi cu fructe, grădini de la mahala, malul rîului la care de Anul Nou vin credincioșii de la sinagogă, la rugăciunea din amurg, să-și lepede sărămintele de piine din buzunar în apa limpede a pîrului...”.

Ion Călugăru a murit la București, la 22 mai 1956. Peste zece ani, în nr. 5 din mai 1966 al revistei „**Viața Românească**”, Sasa Pană, prietenul lui apropiat de la Dorohoi și București, rememorează figura acestui „prob slujitor al literaturii”: „Poate părea o figură de stil, dar... cărțile care îi lăbărau buzunarele și-i umpleau toba cîntăreau mai mult decît purtătorul lor...”.

În acel articol („Ion Călugăru din amintiri și texte”) Sasa Pană atrăgea atenția și asupra celor „cîteva mii de articole risipite prin pagina 2-a a ziarelor”, modest intitulat de Ion Călugăru **Aronchii**, străbătute de umor tragic sau de ironie caustică, și care aveau cititori devotați ce căutau în primul rînd în gazetă „**curșivul**” publicistului prețuit. Acestea așteaptă colecționarii care să le strîngă într-o carte”.

Volumul apărut acum la editura „Minerva” vine să îndeplinească, în parte, această sugestie.

ANGHEL CORBEANU

ORAȘE ÎNFRĂȚITE

Federația Mondială a Orașelor Înfărate (F.M.O.I.) — organizație internațională neguvernamentală, înființată în anul 1957, își propune să contribuie la realizarea cooperării mondiale prin intermediul orașelor. Ea este astăzi un organism larg reprezentativ și grupează aproape 1500 de orașe din circa 100 de țări, unite prin relații de înfrățire. Ele urmăresc promovarea ideilor de cunoaștere reciprocă, de colaborare și prietenie între locuitorii unor orașe din diferite țări indiferent de naționalitate, de rasă, de convingeri politice, sporirea schimburilor culturale, în interesul apropierii între popoare, al idealurilor păcii.

La F.M.O.I. sînt afiliate și orașele românești: Cluj cu Dijon (Franța); Constanța cu Boulogne-sur-Mer (Franța); cu Turku (Finlanda) și Sulmona (Italia); Craiova cu Nanterre (Franța); Galați cu Coventry (Anglia); Iași cu Poitiers (Franța) și Sinaia cu Aosta (Italia). Se manifestă în continuare un viu interes pentru înfrățiri cu orașe din România din partea unor localități din Europa, Asia, America, Australia.

PE ȘANTIERUL HIDROCENTRALEI DE LA PORȚILE DE FIER

La hidrocentrala Porțile de Fier a fost lansat rotorul generatorului la agregatul energetic nr. 5 — al doilea de producție românească. Operația de lansare a avut loc cu un avans de 60 de zile față de grafic. Concomitent, colectivul șantierului Energomontaj lucrează la asamblarea rotorului turbinei ce va intra în componența ultimului agregat energetic al centralei de la Dunăre.

SPITALE NOI

La începutul lunii mai au intrat în funcție 3 spitale noi, la Slatina, Alexandria și Miercurea Ciuc. Ele se adaugă unei serii de spitale — de la Constanța, Galați, Craiova, Slobozia — care în ultimii ani s-au integrat în circuitul sanitar cu întreaga lor capacitate.

Noile construcții spitalicești care au fost ridicate în ultimii ani, ca și cele ce vor fi în curînd date în folosință sau se află în stadiul de proiect, se caracterizează printr-o viziune unitară — de ordin medical, economic și demografic — sintetizînd concluziile științifice și socio-sanitare ale medicinei moderne.

SISTEMATIZAREA ORAȘELOR

Sistematizarea teritoriului național, ridicarea centrelor populate la nivelul cerințelor urbanisticii moderne se află în centrul atenției organelor de resort.

Pentru un număr de 24 de județe au și fost întocmite studiile de sistematizare. De asemenea, toate cele 47 de municipii existente ca și 175 de orașe (din 189) dispun de schițe de sistematizare. Încă în acest an urmează să fie încheiate această acțiune pe întreaga țară.

COMUNITATEA DIN MILANO

Din cei 35.000 de evrei ce se află în Italia, 10.000 trăiesc la Milano. Nu se cunoaște exact când s-au stabilit primii evrei în Milano, dar din documentele existente reiese că în anul 924 exista la Milano o sinagogă și un cimetir evreiesc.

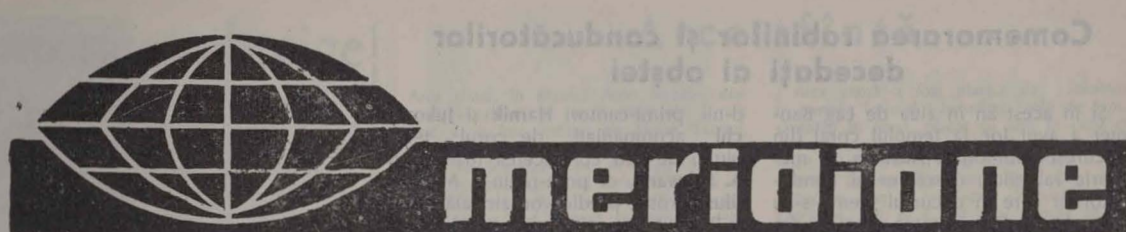
Totuși, după aceea, o lungă perioadă de timp evreii nu au avut dreptul de reședință în Milano. Cei care veneau pentru afaceri, trebuiau seara să părăsească orașul și să înopteze în împrejurimi. Medicii și dentiștii evrei care îngrijeau oficialitățile orașului, puteau rămâne în oraș 2—3 zile, în baza unor bule papale, care erau în același timp și autorizații de liberă practică.

În arhiva națională din Milano se găsesc documente din secolul al XIII-lea, cuprinzând dispoziții contradictorii cu privire la evrei. Din unele rezultă că în anul 1225 li s-a interzis evreilor dreptul de a locui în oraș. Totuși există o scrisoare care atestă că un membru al familiei Sforza îi proteja pe evrei, întreținând relații de prietenie cu medicul său și permițând funcționarea unei sinagogi. În orice caz, în 1387, Galeazzi Visconti a permis oficial stabilirea evreilor în Milano, pentru că în 1541 această dispoziție s-a înlăturat. Totuși au existat și excepții, deoarece dintr-un document din anul 1571 reiese că un evreu a fost condamnat la plată unei amenzi. În 1683, evreii au obținut din nou dreptul de a locui în întreaga Lombardie, dar întoarcerea și reinstalarea evreilor s-a petrecut încet. Milano, însă, cu industria lui înfloritoare a prezentat o atracție mai mare. În 1857 locuiau acolo 500 de evrei; în 1901, 2000, înainte de cel de al doilea război mondial erau 5—6.000, dintre care aproape jumătate erau refugiați din Germania și Austria.

Chiar în timpul perioadei fasciste, până în 1938, în Italia evreii nu au avut de suferit. Abia după această dată au fost promulgate legi discriminatorii. În timpul ocupației naziste unii italieni au ascuns evrei pentru a-i salva de deportare.

Sinagoga Mare din Milano a fost distrusă în 1943, dar astăzi este refăcută. Pe lângă aceasta mai funcționează alte trei sinagogi. Toate sînt ortodoxe.

Evreii utilizează în marea lor majoritate limba italiană, dar și idiș, germana și persana.

Influența bibliei ebraice asupra limbilor europene

Influența limbii ebraice asupra limbilor europene nu a putut fi directă, rezultatul unor relații personale, căci atunci cînd popoarele occidentale au venit prima dată în contact, cu evreii, aceștia nu mai vorbeau ebraica, ci aramaica. Rezultă, deci, că influența ebraică a fost pur literară și a izvorit exclusiv din Biblie.

Intrucît avem de-a face cu o limbă semitică, din grupul abro-fenician, se cuvine să căutăm cuvinte în limbile europene care derivă din limba feniciană. Avînd în vedere rolul important pe care l-au jucat fenicienii, timp de secole, în comerțul și navigația mondială, ar fi de așteptat să se găsească multe denumiri date de ei, care au pătruns în greacă și latină și prin intermediul acestora, în limbile moderne europene. Dar o asemenea cercetare nu este edificatoare. Mulți termeni curenți ai Europei au fost împrumutați, prin greacă și latină, de la limbi vorbite în bazinul mediteranean, dar aceste limbi nu erau abro-feniciene, nici măcar semitice. Cel mult sîntura aspră numită sac sau articolul de îmbrăcăminte numit tunică (tunica în latină) pot fi considerate ca provenind din grupul de limbi abro-fenician.

Influența Bibliei asupra vocabularului european nu a fost deci directă, ci a pătruns prin intermediul traducerilor succesive ale Bibliei. Prima a fost vechea versiune alexandrină, numită Septuaginta, întocmită în secolul al III-lea sau al II-lea î.e.n. Traducerea fusese efectuată în greacă vorbită, poate chiar plebeană, totuși greacă în ce privește morfologia și vocabularul, chiar dacă modul de exprimare era adesea nu groc, ci ebraic. Nicî singur substantiv comun nu a fost transcris în întregime din ebraică, în afară de unii termeni tehnici, ca efod (Cartea Iudecătorilor VII, 27); altfel grecii au reținut numai numele propriu sau cuvinte care au proprietățile unui nume propriu. Altfel de clocotită este gîndirea babilonică de aceea elenă, înfîlțată de cuvintele grecești folosite pentru a exprima această gîndire trebuiau să fie modificate din nou pentru a putea învestimenta idei

atit de străine. Chiar și traducerile ulterioare în latina veche — cu originalul ebraic în față — își bazau versiunea pe modelul Septuagintei. Pentru a exprima textul ebraic au fost folosite două categorii de cuvinte latine: 1) cuvinte latine care suferiseră aceeași modificare ca și echivalentele lor grecești; 2) cuvinte grecești al căror sens se schimbaseră. Cu timpul, toate limbile europene au urmat aceeași cale. Semnificația multor cuvinte grecești, altfel în Septuaginta cit și în versiunea latină, este rezultatul fuziunii dintre un cuvint ebraic și unul grecesc. La prima vedere nu se pare că avem în față un cuvint totalmente grecesc, dar în realitate el este rezultatul fuziunii unui element grec și a unui ebraic. În această formă, multe elemente valoroase ale limbii ebraice s-au păstrat vii pînă la noi. Să luăm de pildă cuvintul grecesc kyrios; într-un text cu adevărat grecesc cuvintul înseamnă „șef” sau „stăpîn” sau „proprietar” și nu are nimic religios în el. Dar cei care au tradus Septuaginta au dat de tetragrama care exprima numele ebraic al lui D-zeu. După cum se știe, textele vechi ebraice erau scrise numai în consonante. Pronunțarea acestui nume era interzisă și ori de cîte ori evreii îl înfîlneau, ei foloseau în locul lui un cuvint care însemna „domn” (stăpîn).

Ceea ce trebuia să redea Septuaginta era cuvintul pronunțat în realitate, adică un cuvint care să însemne „domn”, „stăpîn”, pentru care în grecește corespondentul era kyrios. Dar kyrios folosit astfel nu mai înseamnă „domn”, „stăpîn”. El redă un cuvint ebraic cu același sens, dar care e folosit ca substitut pentru numele inefabil al lui D-zeu, căpătînd astfel o semnificație pe care folosi-oa lui în greaca clasică nu o justifică; sub vestmintă sa grecesc, el devine un cuvint ebraic.

Acolo unde grecii spun kyrios, latinii folosesc dominus. În limbile romanice, ca de pildă franceza, în care ideea de „stăpîn”, „domn” a fost exprimată printr-un cuvint nou, — seigneur — conceptul de dominus îmbracă semnificația sa ebraică echivalentă.

Același lucru s-a petrecut și cu englezescul lord. Exemple similare se pot găsi și în alte limbi europene. Se folosește cuvintul domnul în loc de D-zeu, pentru că evreii nu rostesc, citind Biblia, numele sfînt al lui D-zeu și a trebuit să i se găsească un substitut.

Pentru a ne da seama de influența limbii ebraice — prin diferite traduceri ale Bibliei — asupra limbilor moderne europene, să analizăm unul sau două cuvinte din latinul Thessalus rus, de pildă ad benedico. Traducerea literală a acestuia în grecește este eulogio. În latina veche, sensul era a vorbi de bine despre..., a lauda. La scriitorii mai tîrziu, influența de conceptul biblic, căpătînd sensul de a binecuvînta, a pronunțat o formă exprimînd o binefacere spirituală, idee exprimată în franceză prin bénir, în germană prin segnen, în engleză prin to bless. Cel de al doilea sens este rezultatul fuziunii cu ebraicul brk. Deoarece Septuaginta nu a putut găsi un simbol grecesc în stare să traducă conceptul religios exprimat prin brk, a recurs la eulogio și derivatele sale, după cum latinii au recurs la benedico. Rădăcina brk nu a trecut nici în greacă, nici în latină, în consecință nici în limbile europene moderne, dar esența sa semantică se află în francezul bénir, în germanul segnen și în englezul to bless. Forma franceză derivă din latinul benedicere; formele germane și engleze derivă din alte elemente ale vocabularului. Dar nu are nici o importanță ce elemente au determinat formarea acestor cuvinte; important e că sub formă diferite, sensul rădăcinii brk a fost transmis limbilor europene moderne. Sînt multe cuvinte care ar fi avut cu totul alt înțeles dacă nu ar fi absorbit conținutul unor cuvinte și expresii ebraice, de pildă blestem (anatemă) ca antonim la binecuvîntare; abominabil, cu derivatele sale sau a adora cu derivatele respective. Aceste cuvinte derivă din latină sau greacă, dar sensul este ebraic.

Să luăm cuvintul inger. Dacă întrebăm pe un filolog care este etimologia cuvintului inger, ne va spune că e un cuvint grecesc, preluat de latină și intrat apoi în toate limbile europene. Dar grecescul angelos înseamnă mesager, sol și era folosit pentru desemnarea unei persoane căreia i se încredința

un mesaj. Fără o intervenție străină, acest cuvint nu ar fi suferit nici o transformare. Civilizația păgînă nu avea nevoie de aceeași, și deci nu era necesar să treacă din limba greacă în alte limbi. Latina din acea perioadă, care adesea împrumuta din grecește, nu a împrumutat cuvintul angelos și nici un text vechi din perioada pre-cristiană nu îl folosește. Dar în Biblie, D-zeu acționează adeseori prin mesageri. Pentru a comunica cu oamenii, El trimite emisari, a căror înfățișare exterioară nu e niciodată descrisă și care sînt manifestări ale divinității în dialog cu oamenii. Cuvintul ebraic folosit pentru indicarea acestor ființe este malak, mesager. Acești mesageri divini formau un grup de creaturi superioare oamenilor. Pentru a exprima asemenea concept, străin pentru gîndirea greacă, dar familiar Septuagintei, aceasta folosește cuvintul angelos. Autorii Septuagintei au tradus malak Adonai, mesager al lui D-zeu cu angelos kyriou: trimis al Domnului, iar acolo unde în ebraică era doar malak, doar cu angelos. Astfel a intrat în limba greacă un nou cuvint; nou, în pofida formei sale vechi: angelos cu sensul ebraicului malak; rezultatul unei fuziuni dintre inițialul angelos și ebraicul malak. Deși în forma sa veche, expresia angelos nu avea nici un motiv să pătrundă în limba latină, care posedea cuvintul nuntius, noul cuvint angelos era un termen special, pentru care latina nu avea echivalent. Traducătorii Bibliei în latină au luat cuvintul așa cum era, sub forma angelus, în loc să traducă cuvintul, așa cum s-a întîmplat cu cuvintul kyrios, care a fost tradus prin latinul dominus. Traducătorii au transferat apoi cuvintul dintr-o limbă într-alta, așa că de la angelos avem în franceză: ange; în germană: Engel; în engleză: angel, în românește: inger, cuvinte cu rezonanță greacă dar cu simbur semantic ebraic.

Istoria cuvintului diavol este aproape asemănătoare cu aceea a cuvintului inger. În limba greacă exista un substantiv diabolos, provenit din verbul diaballein, care se aplică unui om care rănea cu vorba, unui calomniator. Era un cuvint rar folosit și lipsit de importanță. Lăsat în voia soartei, ar fi căzut probabil cu timpul în desuetudine. Dar Septuaginta avea nevoie de un nume pentru un personaj biblic, cunoscut în ebraică drept Satan. Se știe ce rol a jucat acest personaj în diverse episoade, de pildă în cartea lui Iov, unde s-a prezentat în fața lui D-zeu, susținînd că pîșenia lui Iov era doar de suprafață și că dacă i s-ar lua averile, s-ar dovedi un nelegiuit. În gîndirea greacă nu exista nimic asemănător. Cum acest spirit apare întotdeauna singur, cu un personaj distinct, ar fi putut fi folosit ca un nume propriu: Satan sau Satanas. Dar cuvintul ebraic care îl desemna era un substantiv comun și traducătorii Septuagintei doreau — mai ales în ce privește cartea lui Iov — să-l traducă întocmai. Ei recuseră la cuvintul grec diabolos. Din fuziunea unui cuvint grecesc cu un cuvint ebraic, s-a format cuvintul diabolos, care n-are nimic comun cu vechiul cuvint decît elementul fonetic, dar care altfel în vechiul oit și în noul Testament deține o puternică vitalitate. Cuvintul a fost apoi preluat de limba latină, trecînd apoi în toate limbile europene, dîndu-ne în franceză: diable; în germană: Teufel; în engleză: devil; în românește: diavol.

Cuvintul paradis are și el o istorie interesantă. Există cuvintul grec paradeisos. Acesta a fost împrumutat de la persi, care numeau astfel grădinile și parcurile împrejmuite ale regilor și nobililor. Vechiul nume pășunea.

Autorii Septuagintei, dorind să traducă gan, adică marea grădină a Edenului, la care se referă Geneza (2,8), au folosit acest cuvint. De atunci, acest cuvint a trecut în limba latină — paradisus — păstrîndu-și sensul biblic, și apoi în toate limbile europene. Este interesant cum un cuvint iranian a trecut în limba greacă, unde a înflorit, pentru că a fost folosit pentru redarea unui termen ebraic.

În alte cazuri, schimbarea sensului unor cuvinte grecești sub influența unor cuvinte ebraice este mai puțin evidentă, dar nu poate fi trecută cu vederea. Cuvintul grec prophetes a pătruns în latină sub forma profeta pentru a desemna personaje orientale — profeții evrei, pentru care în ebraică exista termenul navi.

În Anglia, unde Biblia este foarte studiată și citită de veacuri, multe cuvinte și expresii ebraice au trecut în limbajul cotidian. Influența exercitată prin Septuaginta și continuată prin versiunea latină, se resimte și acum, în vocabularul uzual.

după A. MEILLET

Principii ale moralei iudaice

(Urmare din pag. 1-a)

definiă prin respectul față de părinți, respectarea Șabat-ului, prin faptul de a nu adora idoli, de a lăsa un colț al ogrorului pentru văduvă, orfan, străin, de a nu minți, de a nu înșela, de a nu jura strîmb, de a nu opri pe semen, de a nu colporta zvonuri false, de a nu comite nedreptăți, de a fi sincer cu aproapele tău, de a-l iubi ca pe tine însuși. (Levitic XIX) Sacrificiul nu este glorificat în sine, căci astă ar însemna revenirea la sacrificiile omenești și nu este îngăduit să preferi moartea vieții. Tora este singura cauză care justifică pe sfinții martiri, care au murit pentru unitatea divină. Chiar dacă noi colaborăm cu D-zeu, rămînem totuși imperfecti și trebuie să ne supunem principiului apărării adevărului. Adevăr — D-zeu lui Abraham, Isaac și Iacov, D-zeu pe care Tora prescrie să-l iubim” din toată ființa, din tot sufletul și cu toate puterile”.

Religia iudaică se bazează pe noțiunea de unitate. Unitatea trupului și a sufletului: trupul este obiectul atenției și nu trebuie să se opună sufletului, care, de altfel, are un suport material: singele. Unitatea individului și a societății: acești doi factori nu trebuie să fie niciodată opuși unul altuia, căci individul nu trebuie să aibe pretenții egoiste în detrimentul altora, dar pe de altă parte, societatea este supusă aceluiași legi ca și individul. Unitatea colectivităților și unitatea lumii: Cosmosul este dirijat de D-zeu immanent și transcendent, după cum și personalitatea este immanentă și superioară trupului care o poartă, formînd însă o unitate. D-zeu este unul și e totodată dreptate și dragoste (tedek). A despărți dreptatea de dragoste ar însemna să condamnî lumea la un dezechilibru perpetuu, pe de o parte să existe o severitate neomenească, iar de partea cealaltă o bunătate împletită cu slăbiciune, deci o dublă nedreptate, una prin excese de duritate, alta prin slăbiciune. Unitatea divină reprezintă însăși unitatea colectivităților, supusă adevărului.

Mai trebuie adăugat că unitatea trebuie să

reunească și tehnica cu spiritul pentru că la construirea obiectelor pentru sanctuar se cere oamenilor hahme lev „înțelepciunea inimii”, care cuprinde 3 calități: holhma: înțelepciunea, bina: inteligența și daat: cunoașterea.

În sfîrșit, unitatea individului și comunității religioase este asigurată prin inspirația la-untică asupra binelui și răului, adică a D-zeului immanent care se află în fiecare dintre noi și care apără dreptatea, judecînd binele și răul.

HENRI BARUK

EVREII DIN TURCIA

A existat o perioadă cînd în Turcia se afla una din cele mai mari comunități evreiești. Importanța ei a crescut în momentul expulzării evreilor din Spania, cînd timp de 2—3 secole Constantinopolul a fost un important centru religios și cultural evreiesc. Prin divizarea imperiului otoman a fost împărțită și comunitatea evreiască. Astăzi trăiesc în Turcia 40.000 evrei.

Majoritatea evreilor locuiesc la Istanbul; 5.000 la Izmir, 1.000 la Ankara. Cîteva mici colectivități sînt risipite prin țară. Limba și cultura iadino, în trecut foarte răspîndite în rîndurile acestei comunități, au pierdut tot mai mult terenul.

Statul recunoaște drepturile rabinatului și a consiliului său religios. Deși menține legătura cu celelalte comunități din Turcia, rabinatului își afirmă întreaga autoritate numai la Istanbul. Fiecare obște este independentă.

În țară există 75 de sinagogi, dintre care 50 la Istanbul. Două dintre ele aparțin caraților, una aschenazilor, iar restul sînt sefarde.

Comemorarea rabinilor și conducătorilor decedați ai obștei

Și în acest an în ziua de Lag Baomer a avut loc la templul coral din București tradiționala **Hazkara**, în memoria rabinilor, dascălilor și conducătorilor care în decursul vremii s-au succedat la Comunitatea evreilor din București.

După serviciul divin, oficiat de

d-nii. primi-cantori **Harnik și Jukovschi** acompaniați de corul templului de sub conducerea maestrului **A. Schwartz**, d. prim-rabin **I. M. Marilus** a rostit predică ocazională.

Potrivit datinei, s-a dat citire numelor decedaților înscriși în cartea de pomenire a templului.

Sărbătorirea d-lui prim-rabin dr. Ernest Neumann

giind activitatea și meritele sărbătoritului, d-nii: **Bruno Brauch**, președintele Comunității evreilor din Timișoara; cantor **Holz** și av. **Victor Balazs**.

Profund emoționat a luat cuvîntul d. prim-rabin dr. **Ernest Neumann**, exprimîndu-și recunoștința pentru manifestările de prețuire ce i-au fost arătate și totodată arătîndu-și hotărîrea de a sluji și de aici înainte cu devotament și dăruire obștea sfîntă.

Comunitatea evreilor din Timișoara a oferit o masă festivă în cursul căreia au luat cuvîntul spre a-l felicita pe sărbătorit cantorii **Gheza Klein** și **Holz**, dr. **Friedlender**, **Mangelus**, **Goldberger**, ing. **Sternbach**, **Vilcovici** și d-na. **Margareta Iritz**.

prof. L. DUNAJEZ

În cadrul serviciului divin din ziua de Șabat 13 Iar (8 mai 1971), la templul din Timișoara — Fabrică a avut loc sărbătorirea d-lui prim-rabin dr. Ernest Neumann, cu prilejul împlinirii a 30 de ani de activitate.

S-a dat citire telegramei de felicitare adresate sărbătoritului de către Federația Comunităților Evreiești (M) din România. Au luat cuvîntul, elo-

Rabinul Dov Ber Burstein ז"ל

În Israel a încetat din viață, la vîrsta de 79 de ani, rabinul **Dov Ber Burstein**, care timp de 29 de ani a fost păstorul spiritual al obștei din Botoșani.

De-a lungul timpului, această comunitate — una din cele mai vechi din nordul Moldovei — a fost păstorită de rabini de seamă, printre care **Haim Taubes**, **Leib M. Landau** și **Leibis Frenkel**. Ei au creat acel climat de studiu și elevație care explică cum un simplu geamgiu, **Baruch Haimovici** sau un modest fierar, **Șama Salzberger**, au reușit, concomitent cu exercitarea meseriei lor, să devină prin studiu perseverent, sistematic, erudiți ai talmudului.

Occupînd de tînră jîltul rabinic, **Dov Ber Burstein** s-a arătat a fi la înălțimea iluștrilor săi predecesori. A înfrunghiat în chip fericit figura rabinului cărturar, în care cultura religioasă și cea generală se îmbină în mod armonios. Concomitent cu studiul talmudului, a studiat limbi străine, însușindu-și la perfecție câteva, de circulație largă.

A fost venerat, iubit de coreligionari și s-a bucurat de respectul și stima celorlalți cetățeni.

Numele său va fi amintit cu pietate de către toți.

SANHEDRINUL

(Urmare din pag. 1-a)

De fapt cuvîntul ebraic smiha (investitură) înseamnă literal sprijinire, susținere, căci în timpurile vechi maestrul își punea mîinile pe creștetul discipolului, dîndu-i astfel putere să judece și să condamne. Așa a procedat și Moșe cînd a dat investitura lui Iehosua, iar acesta din urmă față de urmașii săi. Cu timpul, ceremonia investiturii a fost simplificată. Se acorda discipolului titlul de „rabi” spunîndu-i: „De azi ești împuternicit să judeci și să condamni”.

Sanhedrinul avea un președinte, care purta numele de Av Bet Din. Ambii erau aleși de Sahedrin, care onora cu acest titlu pe cei mai erudiți și morali dintre membrii săi.

Regele nu putea să fie Nasi, deoarece, după legea iudaică, nu aveai dreptul să contrazici cuvîntul unui rege și din această cauză n-ar fi putut să aibă loc discuții.

Funcția de mare preot era compatibilă cu cea de Nasi.

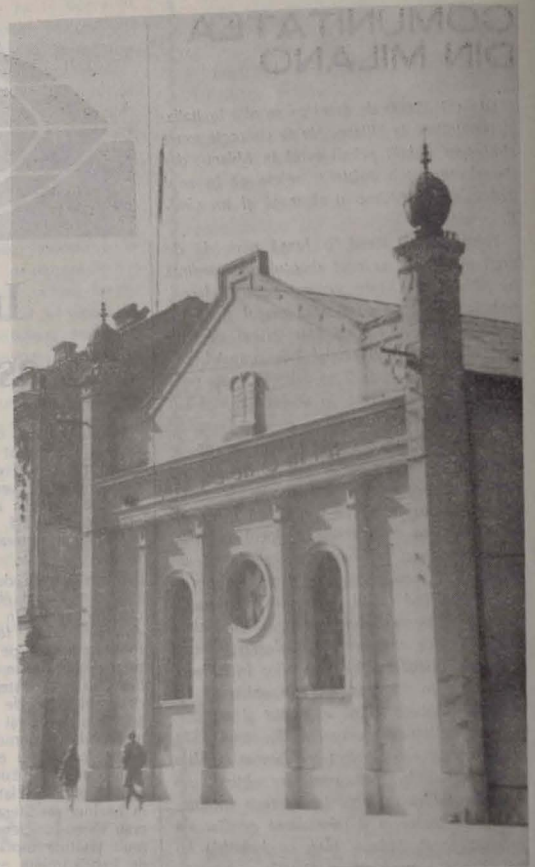
După moartea lui Hilel, titlul de Nasi a fost transmis pe cale ereditară din generație în generație. 13 generații din familia lui Hilel au purtat titlul de Nasi.

Al treilea în funcție după Nasi era **Haham**, a cărui misiune era să cerceteze întîmplările impricinatilor și să le supună apoi instanței. În afară de cei 71 membri, Sanhedrinul avea la dispoziția sa funcționari și ajutoare, printre care cei doi secretari ai judecătorilor și așa numiții **šotrim**, care erau probabil poliștii speciali ai înaltei instanțe.

După cum se pare, sediul marelui Sanhedrin era în una din sălile templului și aceasta spre a da un caracter religios deci-

Temple și sinagogi
din România

Fațada
templului
din Lugoj

ziilor tribunalului. Încă în timpul lui **Simon ben Șetah** sediul Sanhedrinului s-a aflat într-o sală a templului, numită „Lișkat Hagazit” a cărei podea era pavată cu pietre patrate.

Ședințele Sanhedrinului se desfășurau după următorul protocol: Președintele (Nasi) lua loc pe un jîlt înalt, avînd în dreapta sa pe vicepreședinte, iar în stînga pe **Haham**. Cei alți membri se așezau în cerc, în jurul președintelui, pe locuri joase, cu genunchii sub ei, după obiceiul oriental. Fiecare vedea pe fiecare, iar președintele îi vedea pe toți. În fața lor se aflau trei șiruri de studenți, care făceau practică și studiau caracterul legilor juridice. Dintre acești studenți erau recrutați viitorii judecători, pentru toate instanțele judecătorești.

Micul Sanhedrin era compus din 23 membri aleși de Marele Sanhedrin, avînd și el un președinte, o persoană distinsă, cu titlul de **Mufia**.

Acest for avea de asemenea competența să judece procese criminale și alte delicta ca și Marele Sanhedrin, cu unele excepții. Așa, de pildă, dacă un trib sau o parte a sa s-a rupt de iudaism, îmbrățișînd idolatria, putea fi condamnat numai de Marele Sanhedrin. Tot așa condamnarea la moarte a unui fals profet, sau a unui mare preot, nu putea fi rostită decît de Marele Sanhedrin.

Principala deosebire între acest for și îorul suprem, era, că în competența Marelui Sanhedrin intrau și treburile publice, inclusiv problema războiului și a păcii.

Sentințele Micului Sanhedrin erau și ele fără drept de apel, cu excepția cazurilor cînd părerile judecătorilor erau atît de împărțite, încît nici una dintre ele nu putuse

obține majoritatea. În acest caz era sesizat Marele Sanhedrin din Ierusalim. Judecătorii Sanhedrinelor erau pătrunși de adînc umanism, de iubire de oameni. Ei erau foarte prudenți în darea sentințelor. Toți acuzații erau socotiți nevinovați, pînă în clipa cînd judecătorii își formau convingerea neîndoișă a vinovăției.

Cînd era vorba de cauze criminale, instanța cerea acuzații atîtea dovezi și se făceau atîtea cercetări, încît foarte rar procurorul putea să dovedească vina inculpatului.

Dacă un judecător s-a pronunțat în favoarea inculpatului nu mai putea reveni niciodată, pe cînd un vot defavorabil acestuia putea oricînd fi revocat.

Martorii erau ascultați și cercetați cu cea mai mare atenție. În clipa cînd pășeau în sala de judecată, li se ținea un discurs sever prin care li se atrăgea atenția cît de mare este răspunderea lor și păcatul de a acuza pe un nevinovat.

În timpul nopții, era interzis să se judece procese criminale, căci judecătorii trebuiau să aibă mintea limpede.

Judecătorii care pronunțau o sentință capitală erau obligați să postească în ziua respectivă. A minca într-un asemenea moment era ca și cum mîncarea ar fi amestecată cu sînge.

Judecătorii erau model de curățenie sufletească, de sinceritate și cinste. Un membru al Sanhedrinului era privit ca un om sfînt, ceea ce și era. Dacă asupra persoanei sale plana vreo vină cît de mică, era imediat scos din funcție.

Odată cu distrugerea celui de al doilea templu, puterea Sanhedrinului a căzut. Sediul Marelui Sanhedrin din Ierusalim a fost mutat mai întîi la lavne, la rabi Iohanen ben Zakai, apoi la Usa, la rabi Gamliel al doilea, care a fost Nasi în vremea aceea, și în cele din urmă la Tveria, la rabi Gamliel ben lehua.

Începînd de atunci Sanhedrinul era privit mai mult ca o academie decît ca un for de judecată.

Evreii din străvechiul Babilon

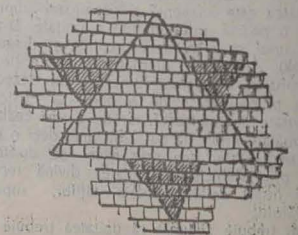
Diaspora din Babilon a cunoscut o epocă de înflorire. Au existat acolo orașe, ca de pildă **Nahardeea**, **Pumpedita**, **Sura**, **Mahuza**, unde aproape toți locuitorii erau evrei. Regii parților și un timp oarecare și cei ai Persiei vedeau în evrei aliați prețioși împotriva imperiului roman.

Nu mai că în perioade de război, a această situație a evreilor, aflați la răscruce între imperiul oriental și puterile imperiului occidental, îi expunea unor grele lovituri, ei fiind între ciocan și nicovală.

În Persia ei au suferit persecuții din partea preoților cultului lui Zarathustra. Pentru acești preoți focul avea

caracter sacru, de aceea ei interziceau evreilor să aprindă lumini în casele lor în zilele de sărbătoare dedicate zeului. În pofida războaielor și a persecuțiilor, cultura evreilor s-a dezvoltat în diaspora babiloneană. Expedițiile arheologice engleze și americane au scos la iveală o sinagogă pe ai cărei pereți se văd fresce reprezentînd episoade din istoria evreilor, de la Moșe și ieșirea din Mișraim și pînă la profetul **Iehezkiel**, vizionarul rămășițelor ce vor renaște. Aceste fresce mărturisesc despre dezvoltarea artei ebraice.

BRIT IVRIT OLAMIT
Citiți textul ebraic în pagina a 12-a.

Două izvoare istorice ebraice

Insemnătatea izvoarelor ebraice, mai ales a consultațiilor rabinice pentru istoria evreilor din România a fost recunoscută mai de mult. Încă acum 100 de ani Iacob Psanter în cronică sa „Korot Haehudim” semnală unele din aceste response. Ulterior, rabinul Avner Casvan, scriitorul P. Braunstein-Mibagan, apoi A. Gorovei, dr. A. A. Halevy, S. Cres-Cristian ș.a. s-au ocupat de acest fel de documente.

În articolul de față publicăm două izvoare ebraice relativ la istoria poporului român. Unul din ele se află în cartea „Temach David” a cunoscutului istoric, astronom și geograf David Gans; fila 100 verso, din prima ediție a lucrării. Știrile despre Ștefan cel Mare, aduse în această lucrare se cunosc numai din alte izvoare. De curând am publicat o traducere a lor în săptămânalul „Cronica”.

Știrile privind orașul Galați, extrase din relația de călătorie „Doreș Tion” a rabinului galician Simcha din Zalazin, au fost publicate pentru prima oară în românește în „Revista culturală mozaic” nr. 238/1970. Publicăm mai jos în traducere ambele texte.

Dar, mai întâi, citeva știri despre David Gans, fiul lui Șlomo, fiul lui Iehosua Seligman (pseudonim Avza). S-a născut în 1541 în Vestfalia și a murit la Praga la 25 august 1613.

După ce și-a terminat studiile biblice și talmudice, a studiat latina și germana, matematicile, algebra, astronomia, geografia și istoria universală și evreiască.

În scrierile sale, Gans urmează un principiu constant: nu va introduce noutăți, ci numai ceea ce avem prin tradiție de la strămoși, învățătura sfântă. Totuși era departe de orice fanatism.

Pe piatra sa mormintală de la Praga sînt șapte următoarele cuvinte: „Joi 5 Eul (5137), evlaviosul, învățătorul în ale legii, domnului David Gans, binecuvîntată să-l fie amintirea, autorul cărții „Temach David”.

David Gans este autorul următoarelor cărți: 1) Temach David, în 2 părți, Praga 1592. 2) Nechmad naim, Jasznitz 1743. 3) Maghen David (fragment din lucrarea precedentă) Praga (51373 = 1662. 4) Migdal David, rămasă în manuscris. 5) Meor hakatan, manuscris. 6) Sefer hachešbon, pierdută de autor. 7) Traducerea din ebraică în germană a unor tabele astronomice alcătuite de rabi Ithak ibn Sir.

Iată acum textul lui D. Gans:

„Anul 1494 — Dezastrul din Polonia. Ioan Albert, regele Poloniei, a pornit război contra lui Ștefan cel Mare, voievodul Valahiei (Moldovei I.K.) însă întreaga oștire polonă a fost nimicită.

În același an, voievodul Moldovei a pornit război împotriva Poloniei și a făcut acolo mare pustiire. A dus în țara sa mii de prizonieri și multe averi. Pe acești prizonieri i-a așezat într-un loc întins din țara sa, o țară de pășuni bogate și de ogoare rodnice. El le-a dat bani ca să-și ducă așezări trainice. În aceste orașe ei trăiesc pînă astăzi în pace și liniște”.

Data indicată de D. Gans după istoricul german Reuthel nu este exactă. În realitate este vorba de lupta de la Codrul Cosminului, din anul 1497, care a fost dezastruoasă pentru Ioan Albert și pentru pretențiile sale asupra Moldovei. În anul următor s-a încheiat la Hirău o pace dreaptă între Ștefan și Ioan Albert, pace între două state egale în drepturi.

Despre modestul rabin galician Simcha din Zalazin știm doar că a plecat în pelerinaj în țara sfântă la 27 Iar 5524 (1774), că a trecut repede prin Brody Sniyatyn și Iași, încît a ajuns la Galați numai în 10 zile. De acolo a trecut prin Constantinopol spre Palentina. Întoarcerea a avut loc prin Africa de nord, Corfu, Italia, Trieste.

Iată și textul care ne interesează în mod deosebit: „Evreii șezători în Galați sînt oameni de seamă, darnici și făcători de bine și ne-au dat banii taxei care în turcește se numește „Haraci”. Este un bir pentru sultanul ismaelitenilor de la fiecare ins cite 3 lei fără un sfert. Iar fiecare leu (Löwenthaler) este

egal cu un groș mare, adică cu 40 parale; fiecare para este egală cu 4 „mari” polonezi. Doi „dreier” prusieni sînt egali cu 1/2 gros mare. Ne-au mai pregătit pentru drum niște pezmeli, numiți „biscuiți” și ne-au mai dat și altele de ale gurii: vin, ulei și rachiu. Ne-au făcut și leacuri. Pentru un suflet sărac nu se cere plată corăbiei decît un teler... (pag. 2).” Cînd am ajuns la hanul (din Galați, soția) a început să plîngă și n-a vrut să mai plece de acolo... În ziua de marți 3 Tamuz (au plecat pe Dunăre) iar în duminică următoare au ajuns la Bogaz, locul unde Dunărea se varsă în mare. Am găsit acolo multe corăbii care stăteau în așteptare; era acolo și răposatul domn Nachman din Horodenko și d. Mendl din Premișlan și alții cu neveste și copii, așteptînd vremea potrivită, cînd corabia va putea trece din fluviu în mare. Căci timpul nu e la fel mereu rîn cauză că marea se luptă cu fluviul; ea se infurie și apele ei ridică nisipul de pe fund și se face o movilă în mijlocul vărsării, așa încît nu poate trece nici o corabie, din cauza movilei care desparte fluviul de mare; pînă ce se ridică un vînt dinspre uscat care fințește apele fluviului. Atunci movila de nisip se risipește și corăbiile pot trece în mare fără nici o piedică” (pag. 3).

„Pe malul Dunării șezum și plîsem de jale înțeleptilor mari care se cuibășeau aici pe amîndouă malurile dunărene. Ei îl stăpînesc pe om de la apusul la răsăritul soarelui. Te aperi de ei prin niște corturi din pînă de in, unde poți dormi în liniște. Corturile se găsesc de cumpărat la Galați, în prăvăliile de acolo. Am stat pe loc la vărsarea fluviului de la 8 Tamuz la 22, iar în ziua de 23 am trecut în mare... Am avut și rău de mare... iar vineri 27 Tamuz am ajuns la Constantinopol!”

Știrile acestea sînt importante nu numai pentru istoria evreilor gălățeni, ci și pentru istoria navigației pe Dunăre și pe Marea Neagră.

I. KARA

Arca sfîntă

Arca sfîntă, în ebraică Aron ha-berit este un obiect ritual al multimilenarului cult ebraic. El a fost instituit de Moise (Exodul, XXV, 10) din poruncă divină.

Arca i-a întovărășit pe evrei pe întreaga durată în deșert și, cînd cele 12 triburi au ajuns în Canaan, după o perioadă de popas la Ghilgal, a fost depusă definitiv la Silo. Datorită unor evenimente istorice nefavorabile, acest obiect de cult a fost capturat de filistenii, pentru ca în cele din urmă David să-l aducă de la Kariat-larim și să-l depună pe muntele Sion, la Ierusalim.

După ce Solomon a construit templul, arca a fost depusă în clevir, adică Sfînta Sfîntelor (Regii, VIII, 6). Aici arca a rămas timp de cîteva secole, mai exact pînă în anul 587 î.e.n., an în care cetatea și templul au fost distruse de Nabuchodonosor. Legenda narează că acest obiect cultural ar fi fost furat (Macabei II, 1).

Istorici și arheologi de prestigiu (Lessetre, Dibellius, Gressmann, Parrot) au încercat să reconstituie arca. Deși entuziasmat, tentativa nu a reușit, pentru că înseși forma obiectului nu a putut fi stabilită în mod sigur, izvoarele literare care descriu arca fiind insuficiente să furnizeze o imagine exactă. Pe de altă parte, confruntarea cu monumente înruinate ale altor culturi și medii religioase s-au dovedit și ele nesatisfăcătoare. Și în ceea ce privește semnificația culturală a obiectului, cercetările se află încă pe terenul ipotezelor.

Datele furnizate de Biblie (Exodul XXV, 10—22) descriu arca sfîntă ca avînd forma unui culăr, confecționat din lemn, poleit pe dinăuntru și în exterior cu aur, de dimensiunile aproximativ 1,20x0,67x0,67 metri. Partea superioară era tivită cu un motiv decorativ în ghirlandă; la bază erau fixate patru inele metalice în care se introduceau două stîngii de lemn, ceea ce permitea ca arca să poată fi purtată în procesiune.

Capacul (kaporet), căruia i se atribuia o deosebită valoare religioasă era confecționat în întregime din aur și era străjuit de doi heruvimi. Poza heruvimilor a fost mult comentată de specialiști, textul biblic menținînd doar că chipurile ingerilor aveau privirea așintită către centrul capacului. Dar care era expresia acestor chipuri? Iată obiectul cercetărilor întreprinse de cunoscuți arheologi italieni prof. G. Carlini de la Universitatea din Roma și prof. L. Rocchetti de la Școala Arheologică.

Arca sfîntă a fost plasată de Solomon în templu, între doi heruvimi, înălți de 5 m., sculptați în lemn, placat cu aur. În ceea ce privește conceptul religios, din izvoarele biblice reiese clar că arca a îndeplinit funcții diferite în scurgerea veacurilor. Conceptul inițial ca tron al lui D-zeu (Samuel, IV, 4; Cronicele, XIII, 6) a fost apoi folosit ca paladiu, obiect sacru și de ocrotire în situații războinice critice, de exemplu bătălia de la Alek ș.a. Mai târziu arca a fost locul în care s-a păstrat Tablele Legii (Regii VIII, 9; Deut. X, 1—5).

Cercetările întreprinse de istorici ai artei arată că reprezentările arcei sfînte în pictura ebraică veche nu sînt numeroase. Cele mai vechi figuri ale obiectului ritual apar în frescele sinagogii Dura Europos (245 e.n.). Interiorul acestui vechi lăcaș de cult era decorat cu scene biblice, picturi dispuse în mai multe registre. Registrul median prezenta istoria arcei. Pe zidul din nord apare pictată arca într-o scenă de luptă, obiectul fiind purtat pe umeri și supravegheat de luptători, scena redînd episodul cînd filistenii au capturat arca. Pe zidul din vest apare din nou arca, de astă dată purtată pe un car la care sînt înjugăți doi boi.

În slirșit, arca sfîntă e figurată în mozaicurile (sec. V) de la S. Maria Maggiore din Roma, în trei scene biblice, ea fiind purtată pe umeri de patru leviți.

O întregă literatură exegetică tratează pe larg tema arcei, printre care menționăm: M. Dibellius, Die Lade Gottes, Göttingen 1906; H. Gressmann, Die Lade ... und das Allerheiligste des salomonischen Tempels, Berlin, 1920; E. Klamroth, Lade und Tempel, Gütersloh, 1932; H. G. May, The Ark — A Miniature Temple, in „American Journal of Semitic Languages and Literatures”, III, pp. 216—234, 1936; A. Parrot, Le temple de Jérusalem, Neuchâtel, 1954.

P. A. MIHAI

Descoperiri arheologice recente

Țara Bibliei a trezit din totdeauna interesul istoricilor, teologilor și arheologilor. Numeroase săpături efectuate de instituții arheologice au scos și scot mereu la iveală locuri și monumente din timpuri trecute. Iată cîteva din descoperirile mai importante făcute în ultimul timp.

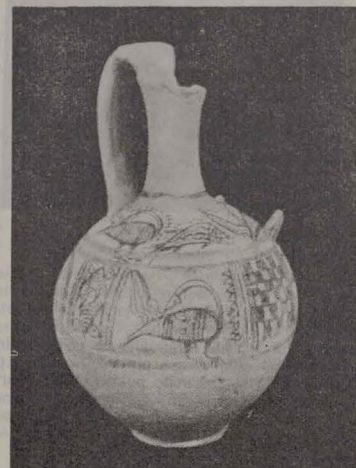
În împrejurimile Nazarethului, aproape de peștera Tanur, pe muntele Carmel s-au descoperit vestigii importante din timpuri preistorice: un mormint de copil și unelte de silex, folosite de omul preistoric.

La e Fel, care nu e altul decît biblicul Ai, s-au scos la iveală vestigii arhitectonice aparținînd epocii primului templu. În cursul celui de al patrulea sezon de săpături la Tel e-Qadi, menționat în Biblie sub numele de Laiš-Dan a fost scos la iveală un mormint micenean, în care olăria și obiectele de artă datează din secolele XIV și XIII î.e.n.

Săpături făcute la Ierusalim, în apropierea Zidului de apus, au dus la descoperirea unei părți dintr-o coloană de piatră, pe care e gravat numele lui Vespasian. O serie de lucrări edilitare realizate în vechiul Ierusalim au furnizat informații cu privire la istoria orașului din epocile elenistică și romană. La Tel Megadim, situat la poalele muntelui Carmel, s-au găsit vestigii din perioada persană.

În apropiere de Naharia, pe coasta occidentală a Galileii a fost scos la iveală un cimitir roman și bizantin; vasele de sticlă din morminte sînt dintre cele mai frumoase. Alte săpături realizate la Tel Anafa, în nordul Galileii, au furnizat noi informații cu privire la perioada elenistică.

Trei morminte descoperite la Ierusalim datează din perioada celui de al doilea templu și conțin ceramică și osuare din piatră gravate.

Acest vas, scos recent la lumină, are o vechime de peste două mii de ani.

La Beer Șeva, cel de al doilea sezon de săpături a scos la iveală rămășițe arhitectonice, vestigii ale unor ziduri de apărare.

Au mai fost descoperite mai multe sinagogi datînd din epoca romană și bizantină; dintre care o mare sinagogă la Ein Ghedi, pe malul occidental al Mării Moarte, cu pardoseala din mozaic bine conservată. O altă sinagogă veche, descoperită la Bet Șaan are pardoseala din mozaic decorată cu inscripții arameice și cu semnele zodiacului.

Pe șantierul din apropierea celebrei sinagogi din Caparnaum, un arheolog franciscan a scos la lumină o biserică bizantină.

Ultimul samaritean

Marele preot al samaritenilor, care a murit de curînd în vîrstă de 75 ani, avea o înălțime venerabilă, cu o barbă albă, purta turban roșu și căftan alb cu falduri bogate. Samaritenii formează secta iudaică cea mai veche, datînd din perioada biblică a regilor. Acum vreo cinci ani ei s-au strîns la un loc, cam vreo 500, stabilindu-se pe versantele muntelui Gerizim, în apropiere de Nablus (orașul biblic Șhem) și în Holon, în apropiere de Tel Aviv. Ei sînt credincioși legii mozaice, pe care o interpretează ad literam, așa cum nu au încetat s-o facă de 2500 ani. De Pesah, sărbătoarea lor cea mai sfîntă, se duc cu toții pe vîrfurile muntelui, unde sacrifică mielul pascal. Ei se consideră descendenți ai celor 10 triburi, cu o preoție coborînd direct de la Eleazar și Pinhas.

Samaritenii susțin că cele zece triburi nu au fost deportate niciodată, părere confirmată într-o anumită măsură chiar de asirieni. James Parkes, în cartea sa „Istoria Palestinei de la 135 î.e.n. pînă în timpurile moderne”, afirmă că samaritenii erau la fel de evrei ca și locuitorii iudei, și tot atît de credincioși față de lege.

Azi, ei recunosc drept scriere sacră doar Pentateuhul, respingînd pe profeți și tradiția orală cuprinsă în legile rabinice. Ei susțin că Nablus și nu Ierusalimul ar fi orașul sfînt. În timpul rugăciunii, samaritenii îngenunchează pe rogojinii, ca musulmanii, iar de sărbători poartă cu toții călăne albe, astfel încît bogații și săracii arată la fel.

Apartenența samaritenilor la poporul evreu este o problemă delicată, care formează deseori obiect de dezbateri în cercurile religioase competente. În afară de erezia samariteană care plasează Gerizimul înaintea Ierusalimului, mai există chestiunea spinoasă a originii lor, precum și adversității datînd din vremuri străvechi.

CONSERVAREA MANUSCRILOR BIBLICE

În ultimii ani a fost descoperit un mare număr de manuscrise ebraice, dintre care unele din perioada biblică. Valoarea acestor documente este inestimabilă iar conservarea lor ridică probleme dificile. Biblioteca universității ebraice din Ierusalim, unde sînt păstrate cele mai multe dintre manuscrise, a creat secții speciale de restaurare, metodele cele mai moderne fiind puse în aplicare.

Unele manuscrise au fost avariate de intemperii; altele de insecte. Însușit, aproape toate piesele au suferit un proces lent dar inexorabil de degradare, ca urmare a descompunerii materialului (de obicei pergament) și a cernelii folosită la scris.

Clima caldă și umedă nu contribuie la buna păstrare a manuscriselor, de aceea colecțiile cele mai valoroase — și în primul rînd manuscrisele de la Marea Moartă — sînt expuse în săli special amenajate, unde lumina, temperatura, umiditatea sînt minuțios reglate.

NOI SINAGOGI ÎN FRANȚA

La Creteil a fost terminată o sinagogă, ce va servi atît ca lăcaș de cult, cît și ca centru comunitar. Obște ebraică din această localitate numără 2.000 de suflete.

STUDIUL SOCIOLOGIC

În editura „Seuil” din Paris a apărut cartea lui Saul Friedlander, „Antisemitismul nazist”. Autorul, istoric și sociolog s-a făcut cunoscut prin cărțile sale anterioare consacrate papei Pius al XII-lea și lui Kurt Gerstein.

MANUSCRIS EBRAIC DIN SECOLUL AL XIII-LEA

Agencia de presă „Novosti” relatează despre descoperirea unui manuscris ebraic din secolul al XIII-lea. El a fost identificat în depozitul bibliotecii „Salticov-Scedrin” din Leningrad de către cercetătoarea-semitolog Gita Gluskina. Este vorba de un manuscris de 47 de pagini al poeziei

tului Iosef ben Tanhum, care a trăit între anii 1262—1300. Documentul va contribui la o mai bună cunoaștere a limbii literare și metodei de creație a poezilor ebraici din secolul al XIII-lea.

RESTAURAREA UNEI SINAGOGI DIN OLANDA

Consiliul municipal al orașului Nymegen din Olanda a hotărît să fie restaurată sinagogă din acest oraș, construită în anul 1727.

50 DE ANI DE LA CREAREA TRUPEI DIN VILNA

S-au împlinit 50 de ani de la înființarea trupei din Vilna, care a marcat un moment important în evoluția teatrului în limba idiș. Celebrul ansamblu dramatic și-a propus de la început să ofere spectatorilor teatru de înaltă calitate, înscriind în repertoriul său atît piesele cele mai valoroase din dramaturgia originală, cît și din cea universală.

Trupa din Vilna a întreprins și turnee în România, bucurîndu-se de fiecare dată de o primire călduroasă atît din partea publicului cît și a criticii de specialitate.

EVREII DIN GUYANA

„Cronica lui Dakerton” — un document descoperit recent arată că primii evrei s-au stabilit pe insula Guyana, posesiune olandeză, în anul 1655. Ei și-au creat în noua lor patrie instituții de cult, sociale și culturale, contribuind în același timp la dezvoltarea vieții economice pe insulă.

IMAGINI DIN ANII ACEEA...

O expoziție a pictorului Itzhak Belfer a fost deschisă în sălile institutului Yad Vașem din Ierusalim. Toate tablourile sînt consacrate anilor prigoanei naziste. Pictorul a realizat, astfel, o cronică zguduitoare, înfățișînd pe pînza scene din lagăre și ghetouri, imagini de la munca forțată etc.

GLASUL RAȚIUNII

Într-o declarație publică, Consiliul central al rabinilor americani (reformați) cere președintelui Nixon să ia măsuri pentru a se pune capăt războiului din Vietnam. Declarația arată că membrii Consiliului sînt „îngroziți de această tragedie de nedescris”.

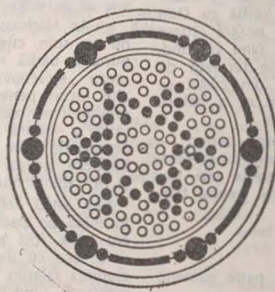
O NOUĂ SINAGOGĂ

În orașul Ceuta (Marocul spaniol) a fost inaugurată de curînd o nouă sinagogă. Lăcașul de rugăciune are 350 de locuri. Clădirea cuprinde, de asemenea, o sală de ceremonii, o bibliotecă, precum și un restaurant ritual.

Inaugurarea a avut loc într-un cadru solemn. Printre oaspeții de peste hotare s-a aflat d. S. Castro, din partea Consiliului comunităților evreiești europene.

O ACTIVITATE PRESTIGIOASĂ

Institutul științific evreiesc — YWO, a împlinit anul acesta 30 de ani de activitate în S.U.A.

În prezent YWO dispune de 300.000 de cărți de iudaistică (în 15 limbi) și de aproape 2 milioane de documente — manuscrise, fotografii, colecții etnografice etc. În fiecare an acest institut publică circa 100 de lucrări pe teme de iudaistică. Printre lucrările deosebite din ultimii ani amintim Dicționarul englez-idiș și idiș-englez, ambele sub redacția prof. Uriel Weinreich.

OBȘTEA DIN CUBA

Revenit recent dintr-o călătorie în Cuba, d. Lavy M. Becker, delegat al Congresului Mondial Evreiesc, a împărțit zărieștilor impresii despre obștea evreiască din această țară. Din capul locului, d-sa a ținut să sublinieze deplina libertate de care se bucură obștea. În Cuba trăiesc azi 1.850 evrei, dintre care 450 la Havana. În cele 5 sinagogi din oraș se oficiază în fiecare sîmbătă servicii divine. Există de asemenea o școală, restaurant ritual și alte așezăminte de cult.

De Pesah comunitatea a organizat și în acest an un seder colectiv, în localul obștei.

NOUA ENCYCLOPAEDIA JUDAICA

Așa cum am mai scris la această rubrică, se află în curs de apariție noua Enciclopedie iudaică, ce va înfățișa cititorilor un amplu material din toate domeniile privind istoria, cultura, religia și instituțiile iudaice. Lucrarea va avea 14 volume, dintre care ultimul prevăzut să apară în cursul acestui an. Colectivul care lucrează la redactarea enciclopediei este îndrumat de către rabinul Raphael Posner.

CONGRESUL SUPRAVIEȚUITORILOR

La Buenos Aires a avut loc luna aceasta un congres al foștilor deținuți în lagărele de concentrare naziste. Printre documentele adoptate la această reuniune se numără și un apel pentru judecarea celor care s-au făcut vinovați de crime de război și împotriva umanității.

ISTORIA TIPARULUI EBRAIC

În peste 800 de orașe din diferite țări au existat, de-a lungul timpului tipografii cu caractere ebraice. Toate aceste centre sînt reprezentate în cadrul expoziției de la Tel Aviv, consacrată comunităților evreiești din lume.

PROCESE ALE UNOR CRIMINALI DE RĂZBOI

Un tribunal din Viena a condamnat la 9 ani închisoare pe Franz Grün, fost comandant al unei unități SS care a asigurat paza unui lagăr de concentrare de lângă Cracovia. Procesul a durat 4 săptămîni iar cei 45 de martori care s-au prezentat la bară au relatat despre atrocitățile la care s-a dat acuzatul.

La Düsseldorf, în R. F. a Germaniei, tribunalul a condamnat la 6 ani închisoare pe Willi Schrot despre care s-a dovedit că în anii războiului a participat la asasinarea a 3 lucrători ai unui detașament de muncă forțată.

STUDII IUDAICE

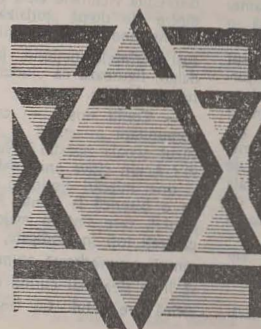
Federația comunităților evreiești din Olanda a editat un volum de studii iudaice cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani de către Marele rabin Aron Schuster din Amsterdam. Lucrările sînt semnate de personalități rabinice eminente, printre care Șef rabinul Israelului Isser Unterman, („Talmudul despre iubirea aproapelui”); dr. Immanuel Jakobovits, Șef rabinul Angliei etc.

STUDIUL LIMBII ARABE

Începînd din anul viitor studiul limbii arabe devine obligator în toate formele de învățămînt superior din Israel.

CONFERINȚA ANUALĂ YWO

Între 6—9 iunie a.c. se desfășoară la New York a 45-a conferință anuală a Institutului științific evreiesc — YWO. După cum se știe, YWO desfășoară o prodigioasă activi-

tate pe tărîmul studiului limbii, literaturii și istoriei evreiești.

DECES

La Varșovia a încetat din viață actorul Hevel Buzgan, directorul Teatrului evreiesc de stat din capitala Poloniei. A debutat pe scena celebrei trupe din Vilna, avînd ca parteneri pe cei mai de seamă actori ai teatrului în limba idiș. Timp de 50 de ani H. Buzgan a servit scena, teatrul evreiesc.

ANTOLOGIE DE POEZIE IDIȘ

O editură din R.D.G. a publicat recent, în traducere germană, o antologie de poezie idiș. Culegerea, intitulată sugestiv „Meine jüdischen Augen”, cuprinde creația unui număr de 40 de poeți, dintre care majoritatea a sîrșit în mod tragic în lagărul nazist de la Auschwitz. Autorul traducerii, Hubert Wilt, german, a învățat special limba idiș pentru a putea realiza antologia. Presa și critica de specialitate s-au exprimat elogios despre calitatea traducerii.

STUDII SEFARDE

Un volum masiv de aproape 800 de pagini, „Actas del primer simposio de estudios sefardies”, cuprinde referatele și comunicările prezentate la congresul cercetătorilor istoriei evreilor sefarzi, ținut cu cîțiva ani în urmă. E suficient să foliezi volumul spre a-ți da seama de varietatea sa tematică. Într-adevăr, el cuprinde studii privind istoria, lite-

ratură, folclorul creat de sefarzi de-a lungul secolelor, date demografice și despre răspîndirea lor în lumea contemporană etc.

EVREII DIN INDIA

Obștea evreiască din India numără 23.000 de suflete. Comunitatea principală se află în orașul Bombay, unde locuiesc în prezent 12.000 evrei. Comunități mici se află la Calcutta și în alte 14 orașe.

...ȘI DIN SINAGOPORE

La Sinagopore se află o mică obște evreiască de 800 de suflete. Majoritatea membrilor săi sînt evrei sefarzi.

ISTORIA LIMBII IDIȘ

Lucrarea dr.-ului Max Weinreich, „Istoria limbii idiș” va apărea în versiune ebraică. Autorul traducerii este prof. Dov Sadan, șeful catedrei de limbă și literatură idiș la universitatea din Ierusalim.

O traducere engleză a aceleiași lucrări apare în editura universității din Chicago.

פייערונג לכבוד דעם אויבער-ראבינער דר. ערנעסט נוימאן

ביים דאווענען פון שבת צונאכטס, י"ג אייר (דעם 8-טן מאי 1971) איז פארגעקומען אן מעפעל פון ביים-שארא א פייערונג לכבוד דעם אויבער-ראבינער דר. ערנעסט נוימאן, צו דער געלעגנהייט פון זיין דרייסיג יאָריגער מעסיקייט.

עס איז געלייגט געוואָרן די נראַשלאַצ ערשטערמאָסט וואָס די פּערטראַציע פון ד' ייִדישע קהילת פון רומעניע האָט געשיקט דעם בעל-בבלי. עס האָבן גענומען אַ וואָרס אַן אַרונטערפירן די פאָרניסאָן אין דער מעסיקייט פון דר. ערנעסט נוימאן די הערן: ברוּנאָ באַרנאָ, פּרעזידענט פון דער ייִדישער קהילה פון סאַיאָאַראַ, דער חזן האָלץ אין הער אַדוואָקאַט וויקטאָר באַלאַזאָ.

מ'ס עמאָציע האָט געווען דאָס וואָרט דער אַיבער-ראַבינער דר. ערנעסט נוימאן און אויסגעדריקט זיין אַפּער-קענוג פאַר די ליכטיגערער וואָס זענען ווען אים אַדייט געוואָס געוואָרן און דערפֿאַלערט זיין אַפּעטיט קיט אַיט וויסער צו דינען כּדי דער קהילה קרויזט.

די ייִדישע קהילה פון סאַיאָאַראַ האָט אַיבער-ראַבינער אַ פייערלעכע סביבה אַז וועלכער עס האָבן באַליבט ווינטיג דעם בעל-יובל די הערן אָסאַ ראַפּאָפּאָרס. די חגים האָלץ אַז געוואָרן קליי, דר. פּרעזידענט, מאָנעטורס, גאַרדענער, אַיינזשטער שטערנבאַן, וועלכעווייט און פּרייט מאָנעטורס אַיינזשטער.

פּראָפּ. א. דוואַנעץ

כדאי צו וויסן...

אויף דעם שידל פון דער מוזה און אויף דער מוזה גיט אן אויפגעשטעלט דאָס וואָרט "שרי", איינער פון דעם רבני של עולם געבען. פארהאט רומא דער דאָווער נאָמען און נישט קיין אַיט דערער? זענען דערביי די מיינונגען פארשידן. איינער וואָס: "שרי" און אַיט ראשי-תיבות פון, "שומר דת ישראל" דער היסטע פון יידישען דת, און אנדערע מיינען און די ראשי-תיבות זענען פון "שומר דתות ישראל", דער היסטע פון די יידישע מידן.

מ'איז פאראן א מיסרה אין דער נמרה (מ' נרה דף 5) אז איינער א קינד ווערע בערוירן לערנען מען מיט אים די נאמען תורה. אין ווען עס האלט שוין ביי זיין קומען אויף דער וועלט, קומט א מלאך און גיט אים א שנעל אונטער דער נאם, אין ער פארעכט אלץ. האט איינער פון די חב"ד רבים אמאל געפרעגט: אז ער פארנעמט אלץ סאָ צוואַס האָט מען נאָר געיאָרפט מיט אים לערען?

אן ער האָט דערויף אליין געענטפערט — ווי מ'איז דער מנהג ביי אונדזערע תלמידי-חכמים — מיט א מלאך א גרויסער שר אויז אמאל דורכגעפארן, אין גרויס איי לעניש. א וואלד. מלוצים האָט ער דעהערט א גאָר מתי-קוהירן ניגון וואָס אַ פאסט פער האָט געוואנגען. צום באר-דייערן האָט ער קיין צייט נישט געהאט זיך אַפּצווישעלן, אין האָט געמוזט פאָרן וויי-פער.

די מעלאדיע האָט אים אַבד נישט פארלאָסן. זי איז אים נאָר אנגעצ צייט גאַנצענאָנען. האָט ער צו-ניגעוואמלט א ס'ווינגער און זיי געבעטן ווי אַפּצווישעלן אים ווינען פון די לידער וואָס זיי קאָנען. אָבער קיין איינס פון זיי איז נישט גע-ווען דאָס וואָס ער האָט גע-הערט פונעם פאסטאָל. און פראָדעם וואָס ער האָט זיך דאָס ליד נישט רעמאָנז, האָט ער פאָר אים אים גע-זינגען.

הרב דוב בער בורשטיין

מירי - חכמים, גרינלעכע קענער פון תלמוד. פארנעמט דאָס פון דער יוגנט די כיסא-הרב בנות האָט זיך הרב דוב בער בורשטיין ארויסגעוויזן אַז דער הייד פון זיינע באַריסטע פאָרנייער. ער האָט אַי אַז געלעבט אופן פאָרער פערט די פיגור פון אַז-ע-לעבן פון רב זיין וועמען יידיש וויסן אין אלגעמיין בילדעט האָבן זיך האַרמאָניש דער-נאָכט. גלייכצייטיג מיט שט דיין דעם תלמיד האָט ער שפּירט פערט - שפּראַכן און זיך אַנגעאייגנט פערפֿעקט פּעליכע פון וועלכע-צירק-לאָזע.

ער איז געווען געליבט און געשאַט פון די יידן וואָס האָבן אים געקענט זיין האָט אַז זיך געצויגן די אַיט-מיקאָמיקס פון פיל ייִדיש-יידן וועלכע האָבן אים ווער רעפּעקטירט.

זיין נאָמען וועט חסיד דערנאָכט ווערן מיט פיעלע!

דער "ערך ש"י" זצ"ל

ביים אן עניני. עס זענען פארכליבן ביזן היינ-צייטן פאָס: א סך מעשיות פון רעם ווי ער האָט אַמאָל באַקעט פּסיס פּעס: געווען. און דאָס האָט אַרויסגעוויזן גרויס ריזא האַבד ביי יעדן. כל ימינו איז ער געווען אדוק אין זיין רבין הנחילי בעל "וישב לב"י"ע און זיין זון און אין מלא פקוד הנח"ס בעל קדשת יום טוב ז"ע. ווען עס האָט געברענגט די באַקאנטע סד לוחת אין מינע צווישן די אַרפּאָדאָקסן און ספרדים, איז ער געווען איינער פון די רייזע ביי דין תורה אין תרמ"ז (1897) מצד די אַר-סאָדאָקסן. ער האָט אויך געשריבן דעם ספר "עין שפּט" ווי ער איז מיט אויך דעם, "אוהב מיטש" פון אראדשנער רב, ר' שרעא לוי שרייבער, וואָס עס האָט אַרויסגעגעבן דער צייטער צד, די ספרדים.

זיינע ספרים, "ערך ש"י" פיר הלכים און די יאָלדאָס תּשנבות, "תּשורת ש"י" צייט הלכים ווי אויך דאָס ספר ערך ש"י אויף דער תורה און אויף עפליכע מסכתות זענען פאָרעכט פאר גאָנצע ספרים. דער ברעזשאַנער רב ז"ל שרייבט אין זיין הסבמה אויף זיין ספר אויף "הויט שפּט", ווייניג אַוועלכע ספרים זענען אַרויס אין אַנדערע צייטן.

פאר זיין פּיורה יאָ סבת שנת תרס"ח (1908) האָט ער געוואָס אין זיין צוואַך אז מען זאָל נישט שרייבן אויף זיין מצבה קיין סיפּען און קיין שפּחים.

זיין זון הרח"ו, ר' מאיר רוד וועלכער איז געווען ר"ן ומורה צדק אין סינעס צו וועלכע יאָר איז נפטר געוואָרן א בן תשעים אין שנת תשצ"א (1936).

זיין איידעם הרח"ו, ר' שלמה רוד העלער ז"ל רער ראש בית דין פון סינעס און דער זון הרבנים און נאָכ פאָרמאָקאָש און פאָרשליסעל געוואָרן פון די דרייטער רוצחים אין יאָר תש"ד (1944) און איז אומגעקומען על קידוש השם אין אוישוויץ. זכר כולם לברכה.

הזכרה פאר די רבנים און מנהיגים פון אונדזער קהילה

אונדזער דער אָנפירונג פון מייסער שוואַרץ, האָט אָנגע-ריכט די תּפילת, האָט דער רב מאַדליט געמאָלט אַז-ע-לענדיגלעכע דרשה.

לייזן מינהג, איז נאָר דעם פאָרגעלייגט געוואָרן די רשימה מיט די געסען פון די אומגע-קומענע דאָס זענען פאָרשליבן אין פּאָס פון דער שיל.

אברהם גאלדפאדן

האָבן זיך אויך געלאָסן הערן שטימע וואָס האָבן גערופֿן אַז-ריק צו נאָלדפאָדעט, און אַז זיין ווערפּונג פּעסל זענען ווידער אַרויף אויף דער כינס און זענען אַויפגעפירט-גע-וואָרן פון די בעסטע רעזיטאַטאָר צייט. די דאָזיקע אַויפגענונג-ע-נט פאָרגעקומען און די פאָרגע-סטע טאָטער-געבילדעט, מיט די נייטסען מעכנישע דערגרייכונגען, מיט דאָס אַוועק-לייגט עפעסען גיט און דערפֿאַר, אין וועלכע גאלדפאָדן'ס מאָנאָס אלס מלאך סאָל האָט זיך ווידערגע-מאָל באַוויזן אין זיין פּולער גרייט.

וועטער פאר יידיש און ספרית חשה בערעגאויסט

יובל מחצית האלף לדפנות העברי

שטחם יותר מן 12,000 מהדורות נרשמו בארצות-הברית. למאת השנים שבאה אחריה נוכח המספר של 4,000 פיר סומים עבריים, אבל לא ברור מה מידת הודאות של אומדן זה. המפרים ההיסטוריים העבריים הקדומים ביותר, בדרך כלל לא נשתמרו בעותקים שלמים, ואף אינם מצויים ברובם בלתי-מנומרים. אף-על-פי שכן הסתם התפוזרת החסידות של הולנד והיהודים הן נעצרו לבנה מן הנזקים הללו. ברור שהספרים הללו נרשמו לשם שימוש ולא לראווה, וכמה מהם יש בהם סימנים של שימוש מרובה.

הספרות הנדפסת היתה בעיקרה ספרות דתית, ורובה ספריו המקרא ומפרשיהם, מסכתות תלמודיות ומפרשיהן, פסקי הלכות ואוצרי דברי תורה, שולחן ספרים עבודת הקודש וקידורי תפילה, וספרי מוסר ופולוסופיה. דקדוק עברי, מלאכת השיר, היסטוריה, ספרים מסעות, רפואה וספרות יפה תפסו רק חלק מועט של תוצרת הספר. בתחילה היבדורים של בני הדור, וזמן לא רחוק אף יפנים, לא נדפסו. בנוסף מחצית האלף של פעולה נפוצה ההדפסה העברית בכל הלחי הכל. למדפיסים העבריים הקדומים יאהה תודה וכוונת דבר שפיעצו את המצאת הדפוס ספר מוגאל (פארז 1487) ביבית אפריקה (פאס, 1516), במורה הקרוב (קאסטא, 1493, קאהיר, 1557, נפת 1577). אף-על-פי ישנות המאח נמנו את איתותיהן בספרים הישנים האלה, עדיין ניתן להכיר בספרים ישנים שבהצגה את האגישות האסתטיות של המדפיסים, שהתחדלו ליצור תוצר נחמד וקראי לעיניהם. עבודת הקודש.

המפרסמים ביותר שבו המדפיסים העבריים הראי שונים ורו בני משפחה יהודית מברגניה, יטהרשבה בצפון

איטליה, בעיר סונציני, שיעל עשה גם נקרא. בשנת 1483 הם סיירו את מוצריהם הראשונים, ובמשך (8 השנים הקרובות עתיד היה הספר של משפחת סונציני להופיע על מספר רב של פרסומים חסידים בזה אחר זה. בעיר איטליה והמזרח הקרוב, בין בני משפחת סונציני היה נקרא (אי היירומוס) בלי ספק המחנן ביותר והפורה ביותר. מצד יפ האותיות וההרמוניה של המתכונת רק ספרים מועטים בכלל המוצרים הקדומים היו שונים לספריו. במרוצת אורח חייו הארוך והקשה — הוא היחיד בכלל המדפיסים העבריים, שחיה פעיל בימי האות — במאה השני והשלי — קה לו עם ההילה גם בעולם הלא-יהודי. כמדפיס יעל מאה חיבורים לטיניים, איטלקיים ויווניים, שבו חשוב גם בתחיל דות התרבות של הרינסאנס. בתוצרת הנוגהס באושינגי טון ערוכים לראוה כמה ספרים שנדפסו עלידי בני משפחתו.

ספר התהלים עם פירושו של רבי דוד קמחי "רד"ק", שחי בקרוב בשנת 1160 עד 1235. מייצג, עד כמה שידוע תפעת הדפוס הראשונה של איזה חלק מן המקרא. רק במזמורים הראשונים הכניס המדפיס את הקדוה. הפירוש סודר באותיות מוטות בדומה ל"קורטוב" האיטלקי, צורת את שהדפוס העברי נמש אהה עד מהרה. הקדוש של הספר מצוין שנדפסו ממנו 300 עותקים. מספר קטן במקב ממה שמקובל לחשוב כמספר הממוצע של האינקונאבוליה (500). זהו אחד המועטים מאוד בכלל הספרים העבריים הקדומים, שניתן בהם מידע כלשהו על היקף המהדורה. סמל המדפיס, שהוא בעיקרו מן מסחרי המיניש להבדלת התוצרת של דפוס מסוים, מופיע לראשונה כבר בספרים עבריים — אם כי בלי יומרה — של המאה השני. במאת השנים שלאחריה אנו מוצאים כסלים עם אנתנים (=כסובים) יהודיים מיוחדים: יידיש, כורשית, לברכת כהנים, המנודת בת שבעת הקנים, המקדש ומדומה, הסמלים כהנים לסודות ציוריים חזקים, כשהם באים לסימל גם עיטורים לספרים.

יעקב שטערנבערג

שלמה'ס משפט

בארבן לאזארעאנא

ווער ווייסט נישט, אז דורך געפירט האט מלחמה, און שלמה געווען איין דער קייניג פון פריז. און וואס אזוי? נישט צוליב א קעמלעך, און שוין פון דערשייט און אפיר, פון צור און פון צדור.

איז מאכט זיך, איז איינער פון אסאך — די ים-שטעט האט שלמה'ס א קענטע פאר זיין שיינער צופורענגעבט א פאדער, און שלמה'ס געהערט אריין אין פון לאנגוויג די גרויסע מורא.

נאך ס'האט שוין דער נאמען פון שלמה געקלונגען אויף אלע ארומיקע לענדער און ימים, און וואס אזוי זיך ווערן פון געלעבטע אפיר זיין קענטע אפגעשטעלט מיט דער גנבה צוזאמען.

דאך אלע ווי קומט צו הערן דעם משפט פון דעם. וואס געווען איז א מלך, אריבער, פון דעם וואס געווען האט: „לא ינוב כי ידעם" אין זיינע חסדים, וואס ער האט געדינטעט.

און קאמט גוט געווען האט דער וועלט-הנס שלמה, אז שווערער פון הונדערט איז אפפאסל די יבע — ער נישט זיך זיין קענטע צו באשטאפן. נעמען זיך, פארשוירט פאר אים איז די איידעלע סיבה.

צי וואלט עס וועט זיך לייט, וואס האטן א שטארק גאר א הארבער. דערקענטע האט — זיי טענהן — ביי ים ברענטע פרעמדע דעם שם נאמן שלמה'ס פארשטעלט אים מיט דעם אויך פארשטעלט זיין שיינע.

צו פונעבער די אויגן קערט אפ מלך שלמה, ווערן לאנג שפעטער הארבעט איז לאנד אונטערהאלטן א שטאט דערפילט איין דער ברוסט, לאנד א שפארבער א פיק געטאן האט אים מיט שטארקע מיט קורומען.

דער ווייטאק דער פארשער — ערוועקט נישט קיין מילייד זי ס'איז אמתער צורן ביי שלמה, צי מאכט זיך א שפארבער „דעם קענטע זאגט מען פירן צו ים — זאגט דער קייניג — א גאנצע נאכט נאכט אים האלטן אין וואסער.

די ווייטקע חשו-קעלט זיין זאג זיין ביידל, די הארבעטקע שטערן — זיין צוועק, זיין סכל זיין. נאך ביז אינדערפון פון דערווייטקע א שייטער גאר ברענגען זאגט זאל צאנקעדיק וואר זיין...

ס'איז קיינער נישט משיג וואס וואס איז א שלמה דערמיט, וואס אויך ברענגען אלע ברענגען א פירער וואס קען עס דעם העלפן צו פירן אין וואסער אויב ס'איז אים דאס לעבן פון קענטע וויילעך טייער.

די ים-אויס פונעם פארשידענע פארשידענע זענען: דאס ווייטל נאך שארפער די נאכ-קעלט סוף שלייפן און דאך בייגעקומען דער קענטע איז דעם טונש און קיינער פון זיין קען דעם נישט באגרייפן.

די האלבן צו קענטע זיי געווענען זיך: „דאך ליבער, און פאר א כותב דעם געבליבן ביסט געבן — די חכמה פון שלמה — זי איז אונדזער פאנצער, און אויך אין זיין שטארק איז פאראן א פאנצער.

ס'איז וואר: ס'האט געטון סוף פארמישט מיין מלך, ער גויס איז זיין נאך, ווי איר הערן וועט ווייטער, ווייל וועט ס'איז גוף שווער פון קעלט אומגעקומען — קוק נעמען האט מיין נאמען צום שייטער...

ווייל וואס גענוצט מיר: זיין לערנט מיין קעניג — נישט שטארבן און דעם, און זיך ביי נישט פארזעקט, צעשטאלצן איך וואס פון דער קרייז די קייטן אין גאר ווייטן אפגאנג פון ווארעט-פונקט.

עס הערן זי ים-לייט דעם קענטע, זיי דערמאנען זיך: ווען ס'מאכט זיך דער שווערע אויף מיט-אינסוף און שלייזערט און ווארפט זיך אין ווארעט-פארגונג — עס פערט זיך אויס אפ — די לערע פון האפן...

באריכטערט שפאנען זיי און אלע זענען, צום געלעבטע אפיר — די שוין די שוין און פירן לאנד איין און לאנד אויס שלמה'ס משפט וואס פארט א שוין אים פארקרייזט פארשטייב.

און וועט ס'קומען ווידער די פורחיים נויט שחורות צו שלמה, וואס קיינער נישט חכמה און פריז, פארשטעלט זיך פאר דעם קענטע אויכעט ברענגען מתנות פון אפיר, פון צור און פון צדור.

פון דעם באנד, איז קיינער פון יארן וואס איז לעצטנס דערשינען אין בוקארעסטער מאלאג „קריסטעיאן."

וואס ס'איז געווען נחלת-אבן-חיו. געמיינט האט ער זיך, אז ער וועט אצינד קאנען ציען קיין ירושלים און דארט וועט אים נישט זיין אויף אומשטעטן. אונטערגען קיין ירושלים מיט א סך געלט, האט זיך טוביה גע-קויפט א הויזאון שטענער עמל, ווי ער האט געהאט דארט אין גליל, און האט געפרוהט זיך איינצולעבן. און אויך ווי ער איז געווען גע-עס אין ווין, האט ער אנגעהויבן צו מאכן מסחרים מיט ווין און מלעך קומען אויף דעם גרויסן מארק, וואס אין ירושלים, און דארט זיך צונגיס-געקומען מיט מענטשן און מיט גרויסע סחורים.

און האט ס'איז א ווייטקע צו זאגן, מוז איר מודה זיין, אז ירושלים זיך דעמאלט איז נישט געווען אויף מיט יוש, דאך און אמת. מסעיהו וואסליין זייער טאקע געווען און האבן געלערנט א געפאלצט יידיש-קייט אין בית המדרש, אבער אלץ די גאסן האט עס אויסגעזען גאר אנדערש. די צדוקים, די ד'מל-

מיכה יוסף בערדשטעט

צו דער ספיצקסטער יארצייט פון שרייבער

טרערן

א חששה פונעם חורבן

אין א יאר ארום, ווי טוביה איז געווען אין ירושלים און האט זיך שוין געקענט מיט פיל מענטשן און געווען האט ער גאר דאס וואס ס'ווארפט זיך אין די אויגן, און האט גיט פארשטאנען פונעם חור, האט ער החלטה גע-האט און געווען איינע פון די בנות-ירושלים פון א גוטער משפחה און א גרויסע-חור. איר איר וויל נישט זאגן, אז חנה איז שוין גאר אויסגעלאשן געווען פון זיין הארץ, אבער ס'ליגט שוין אויף זיך דער טבע פון געשטעלט זיך צו שרייטן. און דאס אליין, אז איר זיך פון דאך א זוכה זיך צו געמען איינע פון ירושלים. און דער הייפסטעס אלץ, דאס האט טאקע טוביה געצויגן צו דער געטא פאר, און א ביטל האט עס זיך צו אים אויך געצויגן. פאר איר, וואס איז אויסגעוואקסן א ווילטאג און אויף לארעם, איז געווען א מענטש פון דעם מין, ווי טוביה בן עליעזר א. נישט, און חתול האט איר טאג: עס גוט געפעלט ביי אים. טוביה האט זיך ליב געהאט

און דא גייט טוביה ארויס אין גאס און הערט אז יענער, זיין מלווה פון בית-לחם, וואס האט אים אליין געראטן זיך צו גיט, האט טאקע חתולה געהאט מיט זיין ווייב די גרויסע, נבלה ביראל! אויבנס האט מען נאך נישט געהערט פון זיין, אפילו צווישן גרויסע רשעים, און ווי אויף טוביה האט זיך גוטע בשרה אויפגענומען, איז מיר שוין פאר-שפארט צו דערציילען, עס האט אים געוויינט אין הארץ...

דער נבל פון בית-לחם, איז אבער דערמיט נישט יוצא געווען, ניו, ער האט זיך גענומען א טוביה'ס נאם צו זיין. איר הערט א מעשה! איר האט פארדראגן פארוואס טוביה האט פריער חתולה געהאט מיט זיין אייביק ווייב, און ער האט אים גענומען קועטשן און ער דרוקט, אז ער זאל אים באצאלן די חובות. טוביה האט אבער נישט געהאט קיין פרנסה, און דער בית-לחם-האט האט צוגע-נומען ביי אים דאס הויז און די גאנצע כלי-בית און אים אפילו נישט געלאזט א בעקל, און אויך דעם, ווייל דאס אלץ האט גיט אויסגערייכט פאר דעם גאנצן חוב, האט ער גענומען טוביה'ס נישט געווען, וואס ער האט זיך אין שטוב; זיין הארץ איז איר בלינד נאכגעגאנגען. מ'פארשטייט, און אז מ'ווייב האט זיך באלד אויסגעלאזט דאס געלט, און מ'הייבט זיך שוין און צו פארדייען און אפצוקומען צו א מלווה. דעמאלט איז דאס פונקט אויף גענוצט זיין היינט.

און יענער מלווה, וואס טוביה האט מיט א געהאט צו טון, איז געווען א גרויסער עושר און איז געווען אין בית-לחם לעבן ירו-שלים, דאס איז געווען א ריכ-טיקער בלוטווייגער. א שטענער מענטש ביו אין הארץ אריין: אלץ האט ער האט פארמאגט, אז וועט נאך איר געבן, און כטבע איז ער גאר קיין פרומער נישט געווען, און זאגט אין שייך צום זעקסטן געבאט פון דער-הדרוה... יא, דאס איז געווען א אמתער רשע. ער האט געקענט טוביה'ס וואס זאל פון פארשטעלט זיך וישא עניני עליה און האט דער-הויבן זינגן אויבן צו איר.

און ער, דער בית-לחם-האט טוביה פארמאגט פון אלע זייטן: האט אים געליבן געלט און זיך געלאזט אלץ איבערשטאן אויף זיין נאמען. איר יענע יארן האט מען אוועקגעזאגט און גוט פאר-שטעלט. דערצו האט ער נאך אונטערגעשיקט ריכלות-טריי-בער צו טוביה'ס אויף זיין ווייב, און אליין האט ער זיך בלוטערשט

און האט זיך מוכד געווען און חשבו געהאט אן איר-געקלאפן אונטער די נעגל און נישט פאר-נעסן קיין א טאג אז זי איז ירושלימער.

העכער פאר אירשטעלען, און זי האט דאס אוודאי געוואלט. אלע וואס האט זיך געקענט נישט קליידער פון שיערן שטאן און טאקע זיך אנגעטאן חטונגים; און אויף האט זי געצווינגען טוביה'ן צו לעבן אייביק כוח. טוביה האט זיך שטארק ליב גע-האט און איר נישט געקענט אפזאגן. ער האט איר נאכגעגעבן אלע אירע פארלאנגען, און זי איז נישט געווען א פיצל דאנק-באר, פארקערט, זי האט זיך גאר-אנגעהויבן אפצוקערן פון אים...

ניין, זי איז נישט געווען די ריכטיקע פרויע פאר טוביה; ער אבער איז געווען שטארק פאר-נארט אין איר, און ער האט נישט געווען, וואס ער האט זיך אין שטוב; זיין הארץ איז איר בלינד נאכגעגאנגען. מ'פארשטייט, און אז מ'ווייב האט זיך באלד אויסגעלאזט דאס געלט, און מ'הייבט זיך שוין און צו פארדייען און אפצוקומען צו א מלווה. דעמאלט איז דאס פונקט אויף גענוצט זיין היינט.

און יענער מלווה, וואס טוביה האט מיט א געהאט צו טון, איז געווען א גרויסער עושר און איז געווען אין בית-לחם לעבן ירו-שלים, דאס איז געווען א ריכ-טיקער בלוטווייגער. א שטענער מענטש ביו אין הארץ אריין: אלץ האט ער האט פארמאגט, אז וועט נאך איר געבן, און כטבע איז ער גאר קיין פרומער נישט געווען, און זאגט אין שייך צום זעקסטן געבאט פון דער-הדרוה... יא, דאס איז געווען א אמתער רשע. ער האט געקענט טוביה'ס וואס זאל פון פארשטעלט זיך וישא עניני עליה און האט דער-הויבן זינגן אויבן צו איר.

און ער, דער בית-לחם-האט טוביה פארמאגט פון אלע זייטן: האט אים געליבן געלט און זיך געלאזט אלץ איבערשטאן אויף זיין נאמען. איר יענע יארן האט מען אוועקגעזאגט און גוט פאר-שטעלט. דערצו האט ער נאך אונטערגעשיקט ריכלות-טריי-בער צו טוביה'ס אויף זיין ווייב, און אליין האט ער זיך בלוטערשט

געשטעלט פאר זיין פריינט און אים געראטן, אז מיט אויבער-מומענזיין גוט. אויסגעקוקט פונעם הארץ האט טוביה זיך נישט גע-קאנט. פארקערט, אין חור אריין האט ער זיך ליבגעהאט ווי פריער. איר געשטאלט האט אים געצויגן צו זיך מיט א געווענליכע כוח; אבער עלי-דין און אומעל האט שוין אויף גערעדט וואס ס'איז גאר געווען בבית-ערוה, ווילשה מעל פניו, האט ער זיך אוועקגע-שיקט פון זיך הויז און זיך גע-מוזט מיט איר נאמן.

און דא גייט טוביה ארויס אין גאס און הערט אז יענער, זיין מלווה פון בית-לחם, וואס האט אים אליין געראטן זיך צו גיט, האט טאקע חתולה געהאט מיט זיין ווייב די גרויסע, נבלה ביראל! אויבנס האט מען נאך נישט געהערט פון זיין, אפילו צווישן גרויסע רשעים, און ווי אויף טוביה האט זיך גוטע בשרה אויפגענומען, איז מיר שוין פאר-שפארט צו דערציילען, עס האט אים געוויינט אין הארץ...

דער נבל פון בית-לחם, איז אבער דערמיט נישט יוצא געווען, ניו, ער האט זיך גענומען א טוביה'ס נאם צו זיין. איר הערט א מעשה! איר האט פארדראגן פארוואס טוביה האט פריער חתולה געהאט מיט זיין אייביק ווייב, און ער האט אים גענומען קועטשן און ער דרוקט, אז ער זאל אים באצאלן די חובות. טוביה האט אבער נישט געהאט קיין פרנסה, און דער בית-לחם-האט האט צוגע-נומען ביי אים דאס הויז און די גאנצע כלי-בית און אים אפילו נישט געלאזט א בעקל, און אויך דעם, ווייל דאס אלץ האט גיט אויסגערייכט פאר דעם גאנצן חוב, האט ער גענומען טוביה'ס נישט געווען, וואס ער האט זיך אין שטוב; זיין הארץ איז איר בלינד נאכגעגאנגען. מ'פארשטייט, און אז מ'ווייב האט זיך באלד אויסגעלאזט דאס געלט, און מ'הייבט זיך שוין און צו פארדייען און אפצוקומען צו א מלווה. דעמאלט איז דאס פונקט אויף גענוצט זיין היינט.

און יענער מלווה, וואס טוביה האט מיט א געהאט צו טון, איז געווען א גרויסער עושר און איז געווען אין בית-לחם לעבן ירו-שלים, דאס איז געווען א ריכ-טיקער בלוטווייגער. א שטענער מענטש ביו אין הארץ אריין: אלץ האט ער האט פארמאגט, אז וועט נאך איר געבן, און כטבע איז ער גאר קיין פרומער נישט געווען, און זאגט אין שייך צום זעקסטן געבאט פון דער-הדרוה... יא, דאס איז געווען א אמתער רשע. ער האט געקענט טוביה'ס וואס זאל פון פארשטעלט זיך וישא עניני עליה און האט דער-הויבן זינגן אויבן צו איר.

און ער, דער בית-לחם-האט טוביה פארמאגט פון אלע זייטן: האט אים געליבן געלט און זיך געלאזט אלץ איבערשטאן אויף זיין נאמען. איר יענע יארן האט מען אוועקגעזאגט און גוט פאר-שטעלט. דערצו האט ער נאך אונטערגעשיקט ריכלות-טריי-בער צו טוביה'ס אויף זיין ווייב, און אליין האט ער זיך בלוטערשט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דער רב הכולל און פרוי
ד.ר. דוד משה רוזן
זענען צוריקגעקומען
אין לאנד אריין

אפן אינסטרוציאָנאלן און אַפּאַרעט אָפּגעטען ווען זיי געקומען קעגן זיין דעם: עמל שטענדיג, נעמען אלע סעקרעטארען ווערן דערטראציע פון די "דישע קהילות, מארשין בא" ווערן אפגעווערעט פון דער בוקארעסטער "דישער קהילה. יצחק מאיר מאדילאוו, נאט, כליקוש, באמסע פון ער פערטראציע און ווער קוילע.

עס איז אויך אַנוועזנד געווען א פאַרשטייער פונעם קול-
מוסידיע פארטאמענט.

יעקב קאליש

דער „ערך ש"י" זצ"ל

הגאון ר' יצחק לייב מאבאק זצ"ל איז גע-
בוירן אין סטעט אין שנת תשפ"ג (1823) ביי
איינפאכע ארעמע עלטערן בעלי מלאכות. נאך
אין יונגע קינדער יאָרן האָט ער געווען אַן אַים
סימני מהרה פון דעם צוקונפטיקן גדול בישראל.
זיין ערשטער רבי איז געווען הגאון ר' יודאָלע
מורדנר פון סטעט, שפעטער האָט ער געלערנט
ביי דעם בערעסאָווער רב דער "סול אריה" און
ביים סטעטער רב רער בעל "וישב לב" זצ"ל,
וואו ער האָט געלערנט מיט אויסערעוויינלעכער
התמדה ביז צו זיין תלונה.

עם איין באקאנט א מערקווירדיקע מעשה וואָס
שפּאַנלט אָפּ ווײַן גרויס תּשׁוּקת התּיריה אין התּ-
מרה, און ער האָט באַשפּאַן חתונה צו האָבן
מיט אַ מאַכטער פּון אַ באַקאַנטן רב און בעל
מס: ווייל ער האָט ביי איר געווען א גרויסן
צומער מיט ספרים וון ער האָט זיך געוואָלט
משלים וויין און לומד התּירה: ווען ווײַן ממער
האָט דערזען דאָס מידל האָט זי בשום אופן
נישט געוואָלט מסכים וויין צום שידוך, זי האָט
זיך געבעטן פון אים, "מאָר מיר נישט אום-
לילאקליד". ער האָט אָבער געלאָזט אין איין
טענהן און דער עיקר איז ביי אים דאָס צומער
מיט די פילע ספרים אין וועלכע ער וועט קע-
נען לערנען. ווען דער פּאָטער פון דעם מידל
האָט געזעהן דעם יונג: צווישן אים און ווײַן
ממער, האָט ער צו אים געוואָלט: "כײַן קינד,
איב דיין מאמע און נישט מסכים, וועלען מיר
מחויב ממלך צו מאַכן אונדזער נעון קעגן א רן".
שפעטער האָט ער חתונה געהאַט מיט דער
מאָכטער פון דעם דאָרטיקן דיין וסורה צוק
ר' צבי אדל' דער מחבר פון ספר, "אמרי בינת"
אויף איר השירים (נפטר געוואָרן אין שנת
תרנ"א).

אין דעם יאָר תר"ד (1858) ווען זיין רבי
דער ייטב לב זי"ע האָט פארנישטן די כּא
הרבּות און אַר שטאַט מינעט, האָט ער גע-
הייסן אויפנעמען זיין באַליבטן תלמיד אלס דיין
אין זיין קהילה. וווּ ער האָט דערנאָך שטמש
נעווען בריינות נאנצע פּופציג יאָר ביז צו זיין
פּטירה.

ער האָט באקומען אן גרויסן נאָמען אלס בעל
הוראה פונעם ארץ זיין שם איז געוואָסן פון
פאָג און מאַכן אויך מרומי למדינה, מען האָט זיך
צו אים געווענדט מיט שאלות פון חיים, אויך
פון מיליציען און בוקאוויע. דער ברעזשאנער
רב, הגאון ר' שלום מרדכי הכהן זצ"ל, שרייבט
אין דער הסכמה אויף זיין ספר, "מיר העבן שוין
לאנג געהערט פון אייער נאָך שפאָרקער התמדה
און גרויסקייט אין תורה..."

ער האָט אַרויסגערוּפֿן נְרוּיִם רעסעקט און
דער אַרץ מיט זײַן התנהגות און מיט זײַנע
געזונדענע מידות. און הגם הער איז שבֿענע
ווען א נחבא אל הכלים, אָבער ווען עס איז
געקומען צו אן עזות פנים און א מסכר עמֿוד
כְּרִי אָדער ווען איינער האָט נישט געוואָלט
מִיָּין פֿסֿק זײַן, האָט ער אים געסאַראַטשט

(המשל אויף זייט 9)

אברהם גאלדפאדן

— זיינ לעבן און שאפונגס-וועג —

דעם ניינטן יאנואר 1903, איז
אין עלטער פון 68 יאָר גע-
שטאָרבן אין ניו-יאָרק, דער גרינ-
דער פונעם יידישן טעאטער
אברוֹס גאלדפאדן.

דאס לעבן פון אברות גאלד-
פארן, דעם פ' אָנער פונעם יידישן
סטאטער, איז געווען א לעבן
פון גרויסע זיגזאגן, פון עליוה
און ירירה, און ס'איז איינגעטר-
טאנע מיט זאלן זיך מיט דעם
דאָזיקן לעבן זיינעם באקאנטע.
נאָך א צאָל יאָרן, וואָס עראיז
געווען עסטיק אלס העברעישער
און יידישער דיכטער און אלס
רעדאקטאָר פון א יידישן זשורנל
נאך, וואס ער אָן קיין דאס איי-
נעם יאָר 1876 פון לינגס יאָרס
דעם גרונדשטיין פונעם יידישן
סטאטער. אין משך פון אייניקע
יאָר פירט ער דאָרט אויף זיינע
פילצאליקע אָנגעשטעלטע בעסטע-
רע און שוואכערע טעקסטער, דיא-
לעגן, איינאקטערס וואָנעוועלן
אפערעטערס, טייל מינדער-
ווערטיקע און שווער ליטעראַטור-
ווערקער.

ווערס, גענומענע פון דער
פאליטיקער רומנישער בינע און
פון סטאטער-פייטל פון אנדער-
ער שווער, און פייטל פייטל
מיט א מאדאליאצארישע שטיל-
דעניק, כאטש פאדירק דעם אבער-
נאכאנאנד וועלכער איז נאך ענער
צייט געווען פארשפרייט צווישן
די יידישן פאקסטמאסן. ער האט
אויך אנגעשריבן איינע ווערט-
פארלעגערס פארשטעלעס, ווי
„שולומית“, „בן-יוכבא“, „עקידה
יפאק“, וועלכע זענען אין משך
פון צענטלעכע יארן געשטאנען אראפ
פון דער בינע פונעם יידישן
פאקסטמער, כמעט אין אלע לענדער
פון יירן וואס ערלעבט אין קאמ-
פאקסטמאסן.

[illegible]

אויך דאָ האָט גאָלדפאָרנעם טאָ-
מער שטאַק אַסימבלינעס און ייִנע
זעכערע וויסערשע פּיעסעס אָפּ-
געהאַט. גרויס דערפֿאַר, און זײ-
נע שטאַק באַריכט געוואָרן ביי
ייִדישע אַדוואָקאַטן פֿון די
וויסנע שטעט און פּעסענער,
וועלכע האָבן דאָס ייִדישע טאָ-
מער אַסימבלינעס מיט ליבע און
אַרומקרייסיג, און גלדפֿאַרנעס
און ייִדישע אַדוואָקאַטן וואָס
לעגענע צוקונפֿט. אָבער דאָ איז
שטענען אַז וואָס: די צאָרשע
אמפֿע האָט זיך אָנגעהויבן צו באַ-
הינדלן מיט חשד צו דעם קאַל-
האַלן דערפֿאַר פֿון די ייִדישע
אַמערעספּעקטאָריעס און עס
ווער געווען צו קען זענען נישט
אראָפּ קיין פֿאַרשידענע מעגלעכע
גענוג צו צאָרשע מאַכט. דער-
פֿאַר האָט אויך ביינערסלאָו און
אָנגלייכע סחירה אז די פּיעסע
זעכערע, איז אַ רעוואָלוציע-
אַנערע מעגלעכע און אז דער

[illegible]

געוואָרן דעם 25-סטן דעצעמבער 1907. זיכער די מעמאטער זאגט-בראָסירט האָבן די פּיעטע אױפֿנע-פירט לױט זייער געשאַק, נישט ווי אַ דראַמאַ, ווי נאָלדפֿאַדן האָט זיך געשריבן, נאָר אלס אַ אָפּע-רעטע מיט פּאָלעטן און סטענ-אַריינגעשטעלטע פֿון אַן אַנדער-חבר. נאָלדפֿאַדן האָט זיך גע-פונען דערפֿון באַליידיקט און אַריינגעשטעלט שווער אַריבערגעגאַנגן. דאָזיקע געשעעניש האָט זיכער געטוישט אױף זײַן גע-שאַפֿענע געטוישט אױף דעם נײַנס-יאָנאר פֿונעם יאָר 1908, האָט דער גרויסער מעמאטראַ אױסגע-הױכט זײַן נשמה.

זיכער מיט דעם רענעסאַנס פֿון ייִדיש און מיט דעם וואָס פֿלעדער פֿאַרגעסיווער ״דייטש-לי-קע״ פֿאַרמאָגט, האָט זיך אָנגעהױבן פֿילן אױך אַן אַנדערע לענדער, וואוּ זײַן האָבן געלעבט, די נױ-טיקאַט אױן אַ בעסטערן ייִדישן מעמאטער.

ס'זענען אויפגעקומען נייע יי-
דישע סעאסער-סרופעס וועלכע
זענען געשאמאנען אויף א הויכן
קיומסלערישן ניווא, מיט א
ליקטלערישן דעפערמאדעמלעט

(וְחֶשֶׁךְ אֵיךְ זֵיט 9)

